

Historien om Väderbrunnsområdet

Ingmar Hedblom

Underlag för geografisk placering av torp och andra byggnader som funnits på Väderbrunns område, en del historik om ägar- och brukarförhållanden, järnvägens framdragning 1915 och om lantbruksinstitutet som var förlagt till Väderbrunn från 1841

**Bergshammars
hembygdsförening**

**Tel 015557511
Mobil 0705292066**

hedblom@telia.com

2014-11-27

Historien om Väderbrunnsområdet

Inledning.....	2
Banvaktstuga.....	3
Bygget.....	3
Fallstugorna	3
Grindstugan	3
Grindstugan Västra.....	3
Grindstugan Södra.....	3
Grindstugan Östra	4
Gubbtäppan.....	4
Hagestugan.....	4
Hagegrindstugan	4
Kofallet Nedre	4
Kofallet Övre.....	4
Krok(s)torp.....	5
Krustorp.....	5
Lantbruksskolan på Väderbrunn	7
Lugnet.....	12
Mosstugan	12
Nederfallet.....	13
Sörgölstugan.....	16
Tallstugan	16
Trägårdstorpet/Trägårdstugan	16
Tyskstugan	16
Tysktorp.....	16
Täcka udden	17
Underfallet	17
Wålmarstorp.....	17
Wålmstorp.....	18
Wållmästartorp	18
Väderbrunn	18
Väderbrunns ägor.....	20
Wästergrinden.....	22
Överfallet.....	22

Järnvägen Nyköping-Åby (Norrköping)	23
Bilaga 1 1694 geometrisk avmätning Väderbrunn nr 1, Lantmäteristyrelsen	25
Bilaga 2 1694 geometrisk avmätning Väderbrunn nr 1 Sid 3, Lantmäteristyrelsen.....	26
Bilaga 3 Delning, Storskifte 1778 Blacksta Lantmäterimyndigheterna 04-BER-26	27
Bilaga 4 Äldre karta över Nyköpings omgivningar av okänt ursprung	28
Bilaga 5 Ägomätning Avsöndring 1907 Väderbrunn med Vålmstorp Lantmäterimyndigheterna 04-BER-84	29
Bilaga 6 Ägomätning 1928 Väderbrunn nr 1 Lantmäterimyndigheterna 04-BER-99.....	30
Bilaga 7 Häradskartan Stigtomtadeln:.....	31
Bilaga 8 Väderbrunnsområdet enligt Fornsök.....	32
Bilaga 9 Väderbrunn enligt Google Earth	33
Bilaga 10 Arrendekontrakt Krustorp	34
Bilaga 11 Gränsbestämning 1846 Väderbrunn.....	37
Bilaga 12 Laga skifte Valstaängens hemman 1855 Lantmäteristyrelsens arkiv	38
Bilaga 13 Utdrag från Tidning för Södermanland 19 februari 1841 om lantbruksskolan	39
Bilaga 14 Förhållanden på lantbruksskolan.....	40
Bilaga 15 Utdrag från Långholmen, Johan Albert Björklund	45
Bilaga 16 Torparsonen Per August Gustafsson	46
Bilaga 17 Kommunkarta Väderbrunn	47
Bilaga 18 Kuriosa	47

Inledning

Denna historia var från början ett försök sammanställa underlag för geografisk placering av de torp och andra bostäder och byggnader som funnits på Väderbrunns område utom de på själva gården. Genom att jag fått tillgång till en del material i form av köpehandlingar och arrendekontrakt har målsättningen utökats till att ge en del historik om ägar-och brukarförhållanden av torpen men även en del uppgifter om huvudfastigheten Väderbrunn.

Källmaterial utgör i övrigt lantmäteriets historiska kartor, husförhörlängder samt muntliga utgifter. Kartor från byarna Bergshammar, Blacksta och Vreta som gränsar till Väderbrunn har också bidragit med uppgifter.

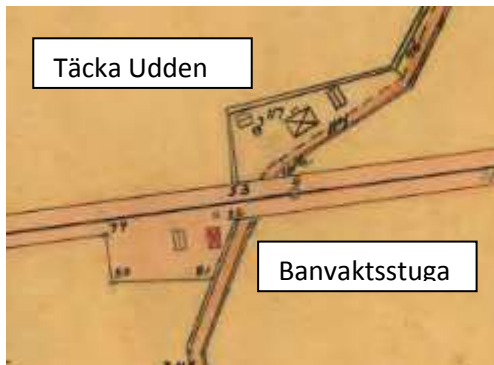
Utöver torp och själva Väderbrunns gård finns en del information om järnvägens framdragning 1915 och om lantbruksinstitutet som var förlagt till Väderbrunn från 1841.

De kartor som återges under respektive plats och i bilagorna ser man givetvis bäst direkt på en dataskärm på Lantmäteriets historiska kartor.¹ Där kan man även ta del av information från den förrättning som kartan avser, t.ex. arealuppgifter och personreferenser.

¹www.lantmateriet.se, gratistjänst

Banvaktssstuga

Järnvägen Nyköping-Åby (Norrköping) drogs fram över Väderbrunns mark och SO korsningen med Väderbrunnsvägen anlades en banvaktssstuga. Den hade nummer 378² och revs efter 1988³.

Bygget

Folklig benämning på den arbetarbostad som låg vid Täckä Udden.

Fallstugorna

Beteckning på Överfallet, Nederfallet och Underfallet(=Krustorp) på äldre kartor och husförhörlängder.

På Lantmäteristyrelsens kartan Storskifte Blacksta Nr 1 från 1778 finns ett torp som enbart kallas Fallstugan. Bör vara Krustorp.

Beträffande härledningen av Ortsnamn på -"fall" har Svante Strandberg lämnat följande kommentar:

-I J. E. Rietz svenska dialektlexikon anförs från ett flertal svenska landskap, däribland, Sörmland, ordet *fall* 'svedjeland, där träden är fällda till svedjande; avröjd och avsvedd skogstrakt, som sedan besås med säd, gräs eller skogsfrön'.

Grindstugan

Se Västra, Södra och Östra Grindstugan

Grindstugan Västra

Se under Trägårdstugan. Kallas även "Andra stugan" under Trägårdstugan i tidiga husförhör.

Grindstugan Södra

Sörgölstugan eller Södra Grindstugan. Beteckningen Södra Grindstugan ej funnen i husförhör, bara på karta Lantmäterimyndigheterna, 04-BER-26 Delning, Storskifte 1778 Blacksta som alternativnamn till Sörgölsstugan. Se Bilaga 3.

En jämförelse mellan styrelsens karta 1695 Väderbrunn nr 1 och modernare kartor visar att torpet låg ungefär vid Krokstorp plats. I husförhör Bergshammar 1724-1755 står vid Grindstugan något som kanske kan uttydas "Hvid Krokstorp". Även 1745-1750 sid 18/127 står Grindstugan??Krokstorp.

² Nr 378 enligt banvakt.se och även i församlingsboken 1928-1935. Fördes under Väderbrunn, sid 103

³ Ref: banvakt.se

Grindstugan Östra

Torp under Väderbrunn. Ligger på gränsen till Nicolai socken. Kallas även Östergrinden, se husförhör 1724-1755.

Torpets läge och mark 1844 framgår av Gränsbestämning 04-BER-52, Bilaga 11 varifrån nedanstående utsnitt är hämtat:

Gubbtäppan

Folklig benämning på markområde norr om Nederfallet.

Hagestugan

Är troligen samma som Tallstugan, se Bilaga 1.

Hagegrindstugan

Finns på Styrelsens karta Väderbrunn nr 1 Geometrisk avmätning 1694 sid 1 och 3. Finns dock inte med i husförhörlängder. Detta är troligen Västra Grindstugan, se under Trägårdstorpet.

Kofallet Nedre

Troligen obebyggd mark, förekommer ej i husförhör.

Kofallet finns angivet på en karta från laga skiftet 1855 på Valstaängens hemman i Lantmäteristyrelsens arkiv, Nicolai socken Valstaängen nr 1. (Bilaga 12). Hemmanet gränsar till Väderbrunn. Texten lyder "Väderbrunns inhägnade skog Kofallet" och har en rätt lång utsträckning i nord-sydlig riktning. På fornsöks karta (Bilaga 8) finns enbart texten "Kofallet" norr om Nederfallet.

Nedre Kofallet omnämns i 04-BER-71 på sid 6

Kofallet Övre

Troligen obebyggd mark, förekommer ej i husförhör.

Övre Kofallet omnämns i 04-BER-71 på sid 15.

Krok(s)torp

Torp inom Blackstaroten enligt äldre husförhör. Från 1806 är det dock på Väderbrunns ägor.

Finns redovisat i statistik över Väderbrunns dagsverkstorp men är inte med i 1853 års beslut eller syneprotokoll. Är inte heller med i de friköp som genomfördes 1910 efter avstyckning 1907.

Enlig församlingsboken 1896-1903 är torpet under Väderbrunn och drivs i sambruk med gården.

1904-1910 oklar skrivning och sedan finns inte Krokstorp i församlingsboken (åtm har jag inte hittat det). Adressen Krokstorp Väderbrunn finns 2013.

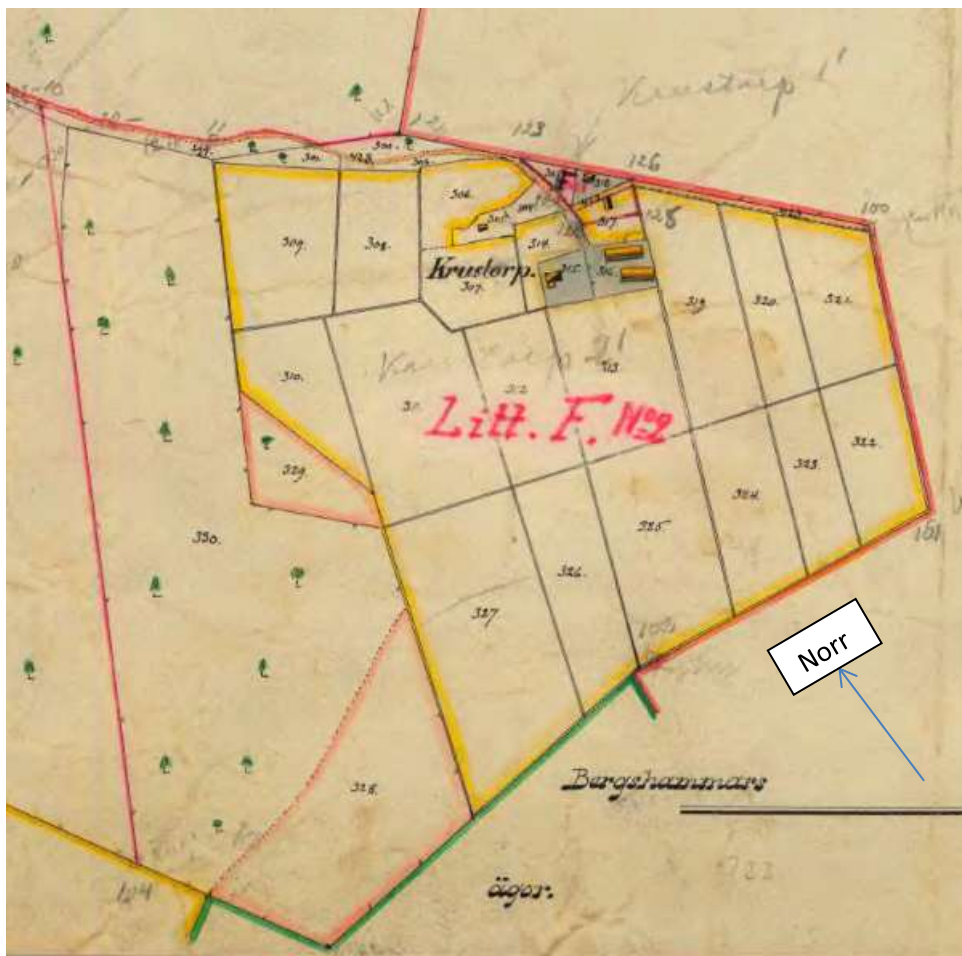

Krok(s)torp eller Södra Grindstugan

Krustorp

Dagsverkstorp under Väderbrunn som friköptes 1910 efter avsöndring som fastställdes 1911. Har även benämnts Underfallet.⁴ Kartan 04-BER-71 ägomätning från 1868 visar torpets dåvarande mark och byggnaders läge. Nedanstående utdrag ur karta 04-BER 84 från 1907 visar fastigheten vid avsöndringen. OBS: Kartan är ej nord-syd orienterad.

⁴ Se t.ex. husförhör Bergshammar 1831-1836

Torpet bebos bland andra av Johan Albert Björklund med familj. Han var född 1858-06-25 i Stigtomta. Han flyttade från Lunda till Krustorp 16 april 1898 med hustru och 11 barn, två av dessa avled dock som spädbarn. Den 10 april 1906 utfärdas "prästbetyg för häktad" för honom och den 2 maj 1906 utflyttar familjen till Östra Grindstugan. Det står noterat att han intas på Centralfängelset Långholmen. 14 nov 1906 flyttas han i församlingsboken till ?? och det står att han av Jönåkers Häradsrätt den 12 maj 1906 var dömd för bedrägeri i konkurs och mened och för alltid förlust av medborgerligt förtroende till straffarbete f.o.m. 20/6 1906 t.o.m. 17/12 1909. Strafftid 4 år och 6 mån. 1907 noteras familjen under "å församlingen skrivne". Han frigavs från fängelset den 17 december 1909, förpassades till Oxelösund och utflyttade året därpå till Nikolai församling. Se Bilaga 14 med uppgifter om honom från Långholmen.

Johan Albert dog 1937 i Österhaninge och hans hustru Sofia Albertina 1944.

Flera arrendekontrakt för Krustorp finns bevarade och är belysande för under vilka omständigheter torparna levde.⁵ Ett avtal från 8 juni 1900 som ingicks av Johan Albert återges i sin helhet som Bilaga 10 till denna rapport. Kontraktet innehåller ensidigt alla skyldigheter som åligger arrendatorn, däribland 200 fullgoda fria mansdagsverken samt efter budning 100 mans- och 300 hjonsdagsverken⁶ mot ersättning. Johan Albert uppsades den 24 maj 1904 till avflyttning på grund av att han den 21 maj låtit sina båda söner arbeta på torpet i stället för på Väderbrunn trots att brådska med vårsådd förelåg. Han skulle om möjligt flytta redan den 14 mars 1905.

⁵ Kjell Aldéns samling

⁶ Hjondagsverken utfördes ofta av torparens söner eller hos torparen inkvarterade ynglingar mot kost och logi

Karl Fredrik Karlsson född 18 juli 1873 var sedan torpare nov 1906 till mars 1909. Han efterträddes av Axel Fritjof Karlsson född 21 maj 1864 i Lunda men han blev sedan torpets förste ägare. Han avled 1915. Hans änka Kristina står sedan som ägare till 1929.

Lantbruksskolan på Väderbrunn

En lantbruksskola var förlagd på Väderbrunn under åren 1841 till 1889. En detaljerad redogörelse för skolans tillkomst och verksamhet ingår i den minnesskrift som utgavs med anledning av Södermanlands Läns Kungl. Hushållningssällskaps 100-års jubileum 1914. Bokens författare är Johan Axel Almquist och den är utgiven på P.A. Norstedt & Söners förlag. Nedanstående är en kortfattad sammanfattning baserad på boken men med viss komplettering från andra källor.

Skolan möjliggjordes av en donation från ägaren till Elghammars egendom i Björnlunda socken, kommersrådet Johan Adolf Welander som genom testamente 1794 med senare kompletteringar och förordnanden föranstaltat om inrättande av en sockenskola endast för den fattigare allmogens barn samt sådana som skulle bli bönder. "Intet främmande språk skulle de få begrepp om. Kristendom, moral, hjälpligt skriva och läsa modersmålet samt litet räkna vore allt av vanliga skolstudier som han gillade." Men dessutom "skulle kunskap inhämtas i alla för en bonde nödiga handslöjder såsom smida, snickra, svarva och timra". Wellander avled 1804 men p.g.a. testamentets oklara formuleringar och dess bestridande av hans änka (han var gift endast några månader före sin död) kom det att dröja länge innan donationsfonden kom att resultera i lantbruksskolans inrättande.

Enligt en notis i Tidning för Södermanland den 19 februari 1841 hade Hushållningssällskapet i länet beslutat redan 1838 att Väderbrunns arrende skulle inropas vid arrendetidens utgång i avsikt att starta en sådan skola. Vid ett möte i sällskapet den 16 februari 1841 var det fortfarande oklart om någon skola skulle komma till stånd och några av ledamöterna i förvaltningsutskottet var villiga att överta arrendet för egen räkning om det inte blev någon skola. Enbart tre ledamöter av Sällskapet var närvarande och en av dem stödde utskottets förslag medan de båda andra ansåg att beslutet skulle stå fast. Så beslutades också och vid mötet diskuterades sedan detaljer om finanseringen.

Den blivande föreståndaren skulle sköta egendomen och meddela undervisning och fick då fritt bo på stället och för varje rättarelev erhålla 50 R:dr B:co årligen, 12 elever skulle antas. Det tredje året skulle en andrelärare anställas mot ett arvode av 500 R:dr B:co. Under första året skulle 4000 R:dr B:co användas för byggnader samt 4000 R:dr samma mynt, mot säkerhet, men räntefritt, utlånas till föreståndaren för uppsättning av inventarier m.m. För tillsyn av skolans organisation valdes Hovmarskalken Carl Ulrik Kuylenstjerna och Överstelöjtnanten Greve Gustaf Wachtmeister.

Till föreståndare för skolan utsågs Johan Teophil Nathorst född 1794-03-19. Han var godsägare på Näs, Adelöv församling i Jönköpings län och Kungl. Sekreterare⁷. På Näs hade han inrättat en "herdeskola" som blev centrum för Sveriges kvalitetsavel av får.

⁷ Nathorst har titeln Kongl. Sekreterare i husförhörslängder från 1829 (Adelöv, Näs AI:8 1826-1831 sid 257). Efter studier i Uppsala och avlagd kansliexamen var han anställd som kopist vid Riksarkivet 1816-1819 och hade då denna titel. Han tog dock avsked från statstjänst redan 1819. 1862-01-25 anordnades en hedersmiddag i Stockholm för honom när han avgick som Lantbruksakademins sekreterare

Aftonbladet 1837-05-23

1917 hade han gift sig med Lovisa Sofia Jonsdotter född 1797-03-24. Med henne hade han 8 söner och 8 döttrar varav alla utom den förstfödde flyttade med till Väderbrunn 1841, de är skrivna där från 1842. I Bergshammars husförhör finns elever inskrivna från 1843. De elever som började hösten 1841 borde ha varit skrivna i Nicolai församling eftersom Väderbrunn räknades dit före 1843 men några sådana noteringar har inte påträffats.

Ur Södermanlands läns hushållningssällskaps minnesskrift 1914

Sonen Hjalmar Otto Nathorst född 1821-09-10 genomgick E Nonnens lantbruksskola på Degeberga, gjorde studieresa till Tyskland och Schweiz och anställdes 1842 som andrelärare på Väderbrunn. Han övertog föreståndarsysslan från 1848 sedan hans far hade flyttat till Stockholm för att sköta

sekreterarsysslan i Lantbruksakademien, en syssla som denne tidvis utfört sedan 1842 parallellt med föreståndarbefattningen.

— Sekreteraren vid LandtbruksAkademien,
Hr J. T. Nathorst, har erhållit ett reseunder-
stöd af 400 Rdr Bko å 9:de Hufvudtitelns an-
slag, till företagande af en resa till Mechlen-
burg, för att bevista en agronomisk samman-
komst derstädes.

Mot Hjalmar Ottos sätt att sköta Väderbrunn riktades så småningom kritik⁸ från Hushållningssällskapets sida, och det lär ha gått så långt att skolans anseende blivit lidande, vilket framgick av att de utexaminerade eleverna hade svårt att erhålla anställningar i länet.

TJENSTSÖKANDE.
Förvaltare.
Plats såsom Förvaltare eller Inspektör på en större egen-
dom sökes utaf en person, som, efter att hafva besökt aka-
demien, egnat sig åt jordbruket, biträdt vid skötseln af flera
större lantegendomar, derefter genomgått fullständig kurs
vid en af landets undervisningsanstalter för jordbruk, och nu
sednast en längre tid vistats hos en af Skottlands skickligaste
farmers hvarifrån han nyligen, efter att hafva besökt Eng-
land, Holland och Tyskland, hemkommit. Vackra bety-
kunna föres och närmare upplysningar meddelas enligt
benäget löfte, antingen af Kongl. Landtbruksakademiens Se-
kreterare Hr J. Th. Nathorst i Stockholm, eller af Hr Hjal-
mar Nathorst, under adress: Nyköping och Väderbrunn.

Annons i Aftonbladet 1854-09-01

För att råda bot på missförhållandena bestämdes att skolans inspektör skulle utöva nära tillsyn över såväl egendomens skötsel som elevernas undervisning, vidare att föreståndaren hade att rätta sig efter de föreskrifter som kunde bli aktuella på grund av nyordningen. På plussidan kan emellertid noteras att Väderbrunns areal av odlad jord under Hjalmar Ottos tid ökades från 81 till 240 tunnland och hans opinionsbildande verksamhet för jordbrukets intressen uppskattades. Han engagerade sig exempelvis i den viktiga uppgiften att lära lantbrukarna att i ökad utsträckning använda plog. Betydelsefulla härvidlag var de av hushållningssällskapen arrangerade tävlingsplöjningarna, och Nathorst var den förste som publicerade en handledning i plöjandets konst (1846). Denna var avsedd att användas vid tävlingsplöjningar och för undervisningen i lantbruksskolorna.

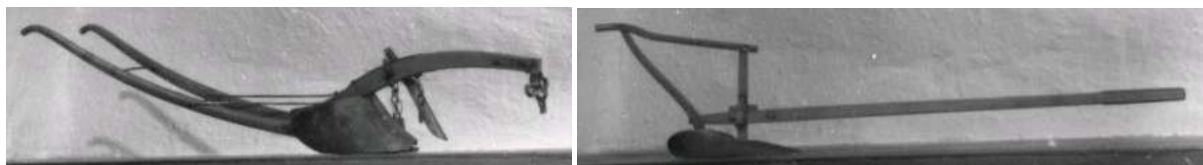
I den förvaltningsberättelse för året 1843 om åkerbruket m.m. vid Väderbrunn som J.F. Nathorst inlämnade⁹ finns följande passus:

”Slutligen får jag tillägga, att det slags järnplog, som segrade vid fjolårets tävlingsplöjning, och vars tillverkning i större skala först vid Väderbrunn blivit börjad, vunnit ett så allmänt förtroende, att

⁸ Nationella Arkivdatabasen, Göran Nilzén

⁹ Supplement N:o 57 1844 till Tidning för Södermanland

beställningarna vida överstiga vad som under årets lopp kan medhinnas att tillverka, helst lärlingarna måste övas, även i förfärdigandet av andra redskap”

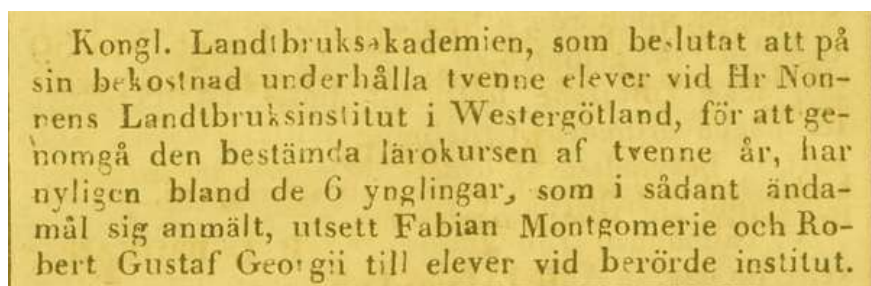
Modeller av jordbruksredskap från Väderbrunn. Sörmlands museum bilddatabas A14-247 och -248

Det har förmodats att Hjalmar Otto under denna tid var mer intresserad av den opinionsbildande delen av verksamheten än av "det mindre tacksamma arbetet i vardagslivets släp, och att detta därför väl mycket eftersatts". Missnöjet med hans insatser har också setts som den närmaste anledningen till att han efter endast några år frivilligt avsade sig sin tjänst.

Aftonbladet 1853-10-07

Som föreståndare anställdes från 1854 Robert Gustaf Gylfe Georgii född 1817, Direktör och Riddare av Kungl. Wasaorden. Robert hade på Lantbruksakademins bekostnad fått studera på Nonnens lantbruksinstitut i Västergötland¹⁰:

Roberts kusin Carl Georgii f 1787 var morfar till Alfred Gabriel Nathorst vilken var ett av barnbarnen till Johan Nathorst. Detta kanske förklarar akademins välvilliga inställning till Robert?

Robert innehade sysslan fram till sin död 1889.

¹⁰ Aftonbladet 1834-06-25

Roberts son Per August Robert Georgii är sedan tillförordnad föreståndare tills verksamheten upphör. Den sista klassen var 1889 års klass och samtliga 8 elever flyttade då till Nygård lantbruksskola i Floda 1890-1912. Denna skola var verksam 1890-1912.

Kostnadsförslag angående uppförande av byggnader för skolans behov finns bevarade inklusive ritning. (Bör scannas)

Att förhållandena på skolan var rätt tveksamma har skildrats av elever vid skolan och två sådana återges i Bilaga 14.

Enligt husförhörens elevförteckningar över rättarlärningar har endast två varit födda i Bergshammar; Oscar Wilhelm Gombrii från Idsta (1875 års klass) och Karl August Johansson från Blacksta (1879 års klass).

Robert Georgii. Fr Sörmlands museum P09-2105

Lugnet

Stuga på Krustorps mark som senare avstyckats. Stugan finns med i församlingsboken från 1903 under Krustorp.

Krustorp 1¹ finns på 04-BER-99 från 1928. (Bilaga 6) samt kartan under Krustorp ovan.

Där hyrde först Karl Johan Andersson född 1858-04-14 i Björkvik men från 1906 bodde där förre banvakten Anders Gustaf Post som stugägare, se församlingsboken 1919-1927 sid 107 och 1904-1910 sid 252. Han bodde tidigare på banvaktstuga nr 5, Minninge. A G Post dog 1929 och hans gravsten finns på Bergshammars kyrkogård, östra sidan.

Mosstugan

Dagsverkstorp under Väderbrunn som friköptes 1910 efter avsöndring som fastställdes 1911.

Torpet är numera helt försvunnet; det låg NV om Väderbrunns gård på mark som sammanlagts med Tallstugan. Rester av källaren finns dock kvar. Läget framgår bl.a. av en geometrisk avmätning från 1694.¹¹ Se även karta i Bilaga 6.

Kartan 04-BER-71 ägomätning från 1868 visar torpets dåvarande mark och byggnaders läge:

¹¹ Lantmäteristyrelsen, Väderbrunn Nr 1

Mosstugan finns i församlingsboken fram till 1911-1918. Före 1896 är det ett dagsverkstorp under Väderbrunn men 1896-1903 står det att Mosstugan drivs i sambruk med Väderbrunn. Den siste boende, järnvägsarbetaren Axel Alfred Fröjd f1878-12-12 i Björkvik med familj flyttade dit 1910-11-22 från Nyköpings västra och flyttade därifrån 1914-10-24 till Kila. Han står noterad som lägenhetsägare. Järnvägen Järna-Nyköping var klar 1913, Nyköping-Åby 1915.

Mosstugan avsöndrades från Väderbrunn 1907 i likhet med flera andra torp.

Bröderna Nils och Josef Aldén köpte 1920 lägenheten Mosstugan N:o 1. (Mosstugan 1¹) av J.E.Sahlen sterbhus.¹² Den var avsöndrad från 3 3/8 mantal Väderbrunn N.o 1. Torpet Vålmstorp No:1 ingick i samma köp. Köpeskilling var 10000kr och bland köpevillkoren ingick att Domänstyrelsen skulle godkänna att bröderna fick överta arrendet av Väderbrunn från Sahléns sterbhus. (Sahlén hade avlidit 1920-05-12).

Bröderna Aldén sålde sedan 1921 både Mosstugan och Vålmstorp vidare till fröken Emma Eriksson, Nyköping för 11500kr.¹³

Nederfallet

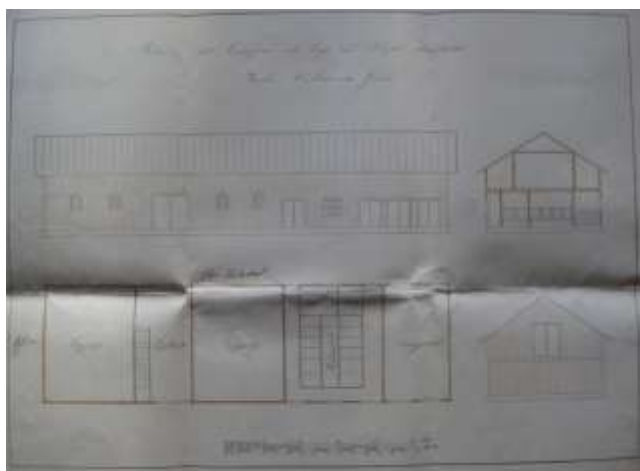
Dagsverkstorp under Väderbrunn som friköptes 1910 efter avsöndring som fastställdes 1911. Kartan 04-BER-71 ägomätning från 1868 visar torpets dåvarande mark och byggnaders läge.

¹² Köpekontrakt 15 september 1920

¹³ Köpekontrakt 19 november 1921

Torpare på Nederfallet var från 1861 till sin död 1896 Carl Erik Nyberg f 1839 i Stigtomta. Han hade odlat upp till bördig åker två tunnland stenbunden mark mot löfte att få behålla uppodlingen mot viss årlig ersättning och även anlagt en trädgård. Enligt beslut av Kungl. Majt 1903 fick hans änka Charlotta Källgren rätt att bo kvar under sin livstid, beslutshandling finns bevarad. I husförhör benämns hon stugägare. Hon levde till 1917 och bodde då fortfarande i sin stuga. Enligt Gårdar 1938 var stugan en undantagsstuga som fullständigt restaurerades 1918 av Ceder, se nedan, och blev då mangårdsbyggnad.

Johan Albert Ceder, född 1866-07-07 i Björkvik var den sista torparen men han blev även Nederfallets förste lägenhetsägare. Han hade fastigheten till sin död 1938-10-22. Sedan kom Isak Erik Rudolf Isaksson född 1906-08-09 i Ripsa som flyttade till Björnlunda 1942¹⁴.¹⁵ Olle Nilsson (som hade Västergården) köpte Nederfallet av Isaksson 12 mars 1942 för 12000kr.

Ritning till ladugård och loge vid torpet Nederfallet under Väderbrunns gård, registrerad hos K. Domänsstyrelsen 9 augusti 1901.

¹⁴ Korrigerat från Johansson resp Björkvik (KC)

¹⁵ Isakssons far, Karl Anton Rudolf Isaksson f1881-04-14 var hemmansägare på Blacksta Nr 1 från 1937

Sörgölstugan

Samma som Södra Grindstugan. Styrks även av Lantmäteristyrelsens kartan Storskifte Blacksta Nr 1 1778.

Tallstugan

Dagsverkstorp under Väderbrunn som friköptes 1910 efter avsöndring som fastställdes 1911. Beläget i Bergshammars sockens NV hörn.

Från 1919-08-10 till senare samma år är Gustaf Reinhold Andersson lägenhetsägare på Tallstugan, inflyttad från Nykyrka, men han tillträder sedan som arrendator på Åttinge. Hans dotter Märta är dock född i Bergshammar redan 1919-07-01.

Trägårdstorpet/Trägårdsstugan

Finns på Styrelsens karta Väderbrunn nr 1 Geometrisk avmätning 1694 sid 1 och 3. Låg ca 500 m VSV om Väderbrunns gård. Namnet förekommer i husförhör från 1763 som alternativ till Westergrinden.

1763-1772 står Westergrinden eller Trägårdsstugan på sid 31.

1773-1782 står Westergrinden eller Trägårdsstugan på sid 102 samt "Andra stugan"

1783-1789 står ~~Westergrinden~~ eller Trägårdsstugan och ~~Andra~~ Grindstugan och Östra Grindstugan på sid 31.

1790-1801 upptar Västra Grindstugan på sid 43 och 68 men Trägårdsstugan på 54 och 71.

Husförhör 1836-1840 sid 29 anger att siste torparen på Trägårdsstugan, Gustaf Lindberg, f 1794-03-26 är "inkörd(?) på Hospitalet i Nyköping för åkommen vansinnighet". Han hade flyttat dit 1832 från Husby. Hustru och barn intogs på fattigstugan.

I husförhör 1841-1845 på sid 118 står det att Trägårdstugan är raserad. En del tegelrester som kan härröra från Trägårdstorpet finns vid en jordhög på platsen liksom några stenar som kan ha ingått i grund.

Tyskstugan

Se Tysktorp

Tysktorp

Dagsverkstorp under Väderbrunn som friköptes 1910 efter avsöndring som fastställdes 1911. Kartan 04-BER-71 ägomätning från 1868 visar torpets dåvarande mark och byggnaders läge

Äldre benämning är Vålmostorp eller Wållmarstorp. Egendomligt är att stället heter Tyskstugan i husförhör och församlingsböcker så länge det är bebott av torpare men byter namn till Tysktorp när Westerberg flyttar dit som ägare 1910! Namnet Tysktorp förekommer dock tidigare i t.ex. Väderbrunns årliga redovisning av dagverken.

Tysktorp är omnämnt i Bergshammarsvisan som Artur Olander skrev 1941, Vers 6:

*De fordoma torpen försvinna ur tiden
där torpare levde i jäktet och iden*

*har Westerberg nu tagit Tysktorp i vård
av torpet det blivit en fin mönstergård.*

Täcka udden

Tidigare statarbostad belägen där Väderbrunnsvägen korsar stambanan.¹⁶ Bygget initierades under Väderbrunns arrendator Emil Sahléns tid. Han hade den 2 september 1910 fått förlängning på sitt arrendekontrakt på 20 år. I en skrivelse¹⁷ till Konungens befallningshavare i Södermanlands län framhöll han att de under egendomen tidigare lydande torpen på grund av försäljning ej längre ingick i arrendet och den enda byggnaden på Väderbrunn avsedd som arbetarbostad var den s.k. lärlingsbostaden men denna var till sin inredning olämplig. Han ville därför dels få verkställa ombyggnad av denna, dels ominreda en bostad i bagarestugan samt på den s.k. Täcka Udden omkring 300 famnar¹⁸ från huvudgården vid järnvägsövergången uppföra en byggnad avsedd för fyra arbetarfamiljer till en kostnad av sammanlagt 7800kr. Samma ritning som för en byggnad på Dagöholm¹⁹ skulle användas. Beslut fattades att nybygget vid Täcka Udden fick genomföras men att övriga åtgärder fick ske på egen bekostnad. Ritningen skulle dock kompletteras så att byggnaden skulle innehålla fyra vedbodar, fyra timrade svinhus samt avträde.

Väderbrunns innevånare kallade stället normalt för "Bygget". Byggnaderna revs våren 2008.

Täcka Udden våren 2008 vid rivningen (Från Bygdeband)

Svenska Aerobilder har ett flygfoto på Täcka Udden

Underfallet

Alternativ beteckning på Krustorp.²⁰

Wålmarstorp

Se Wålmstorp.

¹⁶ För karta, se 04-BER-99 eller under Banvaktstuga

¹⁷ Beslut 31 december 1910, Kjell Aldéns samlingar

¹⁸ En svensk famn är 6 fot = 3 alnar = 1,78 meter

¹⁹ Dagöholm ligger i Lerbo socken

²⁰ Se t.ex. husförhör Bergshammar 1836-1840

Wålmstorp

Ej helt utrett torp. Alternativ benämning på Tyskstugan/Tysktorp i husförhör²¹. Beteckningen används inte från 1851. Lantmäterimyndigheternas alfabetiska register 04-BER-ALFV sid 19 anger att "Wålmstorp har helt uppgått i Väderbrunn nr 1".

Någon karta där namnet Wålmstorp direkt används för Tyskstugan har ej påträffats. På kartan i Bilaga 4 finns Wållmästartorp utsatt men läget stämmer då inte med Tyskstugan om man jämför med övriga platser. Denna karta är dock mycket schematisk.

I dokument "Av-och tillträdessyn 1910 å Kungsladugården 3 3/8 mantal Väderbrunn jämte Wålmstorp N.o 1, ett torp, i Bergshammars socken" står det att i arrendet av Väderbrunn undantogs lägenheterna Litt A Tallstugan, Litt B Mosstugan, Litt C Tysktorp eller Tyskstugan, *däri inbegripen ovannämnda lägenhet Wålmstorp N.o 1*, Litt D Nederfallet, Litt E Öfverfallet, Litt F Krustorp No 1 samt Litt F Krustorp No 2.

Svante Strandberg har lämnat följande kommentar till namnet Wolmstorp:

-I Ortnamnarkivets jordeboksutdrag är *Wolmestorph* 1680 det äldsta anförda belägget för *Wålmstorp*. 1717 följer skrivningen *Wållmästartorp* och 1767 *Wålmstorp*. Utan ytterligare belägg skulle jag inte utesluta möjligheten att *Wållmästartorp* är en skrivares försök att "snygga upp" eller "förtydliga" ett icke begripligt *Wålmestorp*. Namnet är dunkelt. Om ordet (*hö*)*volm* kan ifrågakomma, vet jag inte. Sammansättningsfogen med -s går att förena med tanken på ett personnamn. I Stockholm har vi Wollmar Yxkullsgatan, som enligt verket Stockholms gatunamn fått namn efter Karl IX:s hovmarskalk, tillhörande en livländsk släkt. Från den tyska biformen *Woldemar* av *Valdemar* utgår enligt Elof Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, det svenska för- och familjenamnet *Wollmar*, *Wol(l)mer*.

Av intresse i sammanhanget är möjligen att Karl IX ju som hertig residerade i Sörmland. Det går kanske att komma vidare i denna namnfråga.

Wållmästartorp

Alternativ benämning på Wålmstorp/Tyskstugan

Väderbrunn

Väderbrunn hette tidigare Vesterbrunn och var tidigt bekant för sin källa som ger 38 kannor vatten i minuten.²²

Väderbrunn är den största gården i Bergshammar och har tidigare varit Kungsladugård. Det innebar att den skulle förse Nyköpingshus med smör, ost och slaktdjur.

Väderbrunn var ursprungligen ett befäst slott, omgivet av vallgravar, troligen från tidig medeltid. Det tillhörde på 1600-talet Willem Momma, född omkring 1601 troligen i Aachen, död 1681 i Nyköping. Momma startade i Sverige tillsammans med landsmannen Matthias Römer en egen bruksrörelse, då de båda 24 nov 1646 erhöll kungligt privilegium på vattenkraften i Storhusfallet i Nyköping och den

²¹ Se t.ex. husförhör Bergshammar 1836-1840. I mantalslängden för 1816 (I Vol95 Bild 100) står "Wålmstorp eller Tyskstugan, Innehaves af herr Landshöfdingen på Lön och disponeras under Wäderbrunns kongs Ladugård"

²² Indebetou, Sörmlands minnen Del 1 1877

där belägna Kronokvarnens kraft jämte två hemman utanför staden, rätt att kola i Björkviks kronopark samt vissa rabatter och tullfriheter mot att de anlade ett mässingsbruk. Frihet från arrendeavgifter för vattenkraften och hemmanen skulle utgå under tio år. Som en komplettering erhöll Momma och Römer 25 mars 1647 även k privilegium på den tidigare kungsgården Väderbrunn i Bergshammars socken utanför Nyköping. Den tvist som ganska snart uppkom mellan Momma och Römer ledde till att M blev ensam ägare till bruket och gården, vilket konfirmerades av drottning Kristina 20 april 1651.²³

Väderbrunn reducerades dock av kung Karl XI och anslogs till landsstatens avlöning. Någon landshövding har dock inte bött på Väderbrunn sedan den tid som husförhör började föras för Nicolai, 1734 och som landshövdingeboställe indrogs det och arrendet auktionerades bort omkring 1840 till Södermanlands läns Kongl. hushållningssällskap. År 1841 uppfördes en ny mangårdsbyggnad på det gamla slottets grund, i vilken samma år inrättades en lantbruksskola med Kongl. Sekreteraren Johan Theofil Nathhorst som föreståndare, se separat avsnitt. Willem Momma är begravd i Bergshammars kyrka, han avled troligen 1681, och ljuskronan närmast altaret är skänkt av honom 1670. Även en sonsons son, Peter Momma är begravd där 1772²⁴. Han drev bl.a. pappersbruk vid Harg och tryckeri.

Det har rått tvekan om till vilken socken Väderbrunn skulle höra. Till 1590 räknades den till Bergshammar, men därefter till Nikolai. År 1841 fastställdes emellertid att gården skulle höra till Bergshammar.²⁵ Väderbrunns hemtorp, t.ex. Krustorp och Tysktorp har dock hela tiden förts under Bergshammar. Väderbrunn som helhet finns därmed i Bergshammars husförhörsböcker från 1843. Väderbrunn låg dock inom Bergshammars socken enligt den geometriska avmätningen 1677 av ett antal socknar. Se nedanstående utsnitt av norra delen av Bergshammar:

²³ Svenskt Biografiskt Lexikon, Riksarkivet

²⁴ Industrierna vid Hargs ström under fyra sekler, Minnesskrift 1943 sid 186

²⁵ Ivar Schnells sockenbeskrivning, Bergshammars socken 1953

Flygfoto över Väderbrunn tagen 7 juli 1930 av löjtnant Jean Dubois från Malmens flygplats i Linköping (nuvarande Malmslätt, F3) inför rekognosering av nytt flygfält söder om Väderbrunn.²⁶

(Beskrivning av Väderbrunn kan infogas här, ex.vis, se Domänverkets beskrivning 1981? K Aldéns handlingar)

Arrendator vid 1892 enligt arrendesyn var Reinhold Johansson, även 1905 enligt stämning²⁷. Enligt en femårsbesiktning som utfördes 1895 hade Reinhold Johansson kontrakt på arrendet med Kungliga Domänstyrelsen för tiden 13 juni 1890 till midfastan 1911. Emil Sahlén övertog dock arrendet från 14 mars 1906 till 14 mars 1911 enligt kontrakt daterat 9 mars 1906. Den 2 sep 1910 förlängdes dock Sahléns arrende på 20 år räknat från 14 mars 1911. Sahléns kontrakt överläts av hans stärbhus 15 september 1920 på lantbrukarna Nils och Josef Aldén från Stubbetorp. Bröderna flyttade till Väderbrunn 2 okt 1920 men Josef flyttade vidare till Järfälla 15 sep 1922 där han avled 15 dec samma år.

Väderbrunns ägor

Förekommer 1806-1815 som samlingsbegrepp och upptar då Östra Grindstugan, Krokstorp, Krustorp, Nederfallsstugan, Måsstugan, Överfallstugan, Tallstugan, Trägårdsstugan, Tyskstugan eller Wålmarstorp.

²⁶ Både övningsflygfältet i Enstaberga/Larslund (Fält 10) och Skavsta (F11) anlades 1939

²⁷ Stämning 9 oktober 1905, Kjell Aldéns handlingar

Till Väderbrunn hörde även Allmänings-och åbotorp i andra socknar.²⁸ Arrendatorn av Väderbrunn hade rätt att uppbära afgäld enligt ett kungligt brev från 15 maj 1853 i form av dagsverken vars antal var fastställda genom Kongl. Majt och Rikets kammar Collegie utslag från 22 okt 1779. Det framgår av arrendekontrakt att backstugor inte fick uppföras på Väderbrunns ägor och inga torp fick borttagas eller anläggas utan Kongl. (Domän-) Styrelsens medgivande.

En sammanställning av utförda dagsverken på Väderbrunn för tiden 15 mars 1865-15 mars 1866 visar att totalt utfördes 8030 dagsverken varav ca 64 % (5103) av de lärlingar som gick på lantbruksskolan. 16 % (1318) utfördes av gårdens egna anställda; en ladugårdsdräng, en stalldräng, en smed, en snickare och en trädgårdsmästare. Resten, 20 % (1609) utfördes av torparna på de så kallade hemtorpen (Krustorp, Överfallet, Nederfallet, Tysktorp, Mosstugan, Tallstugan och Krokstorp) och av torpare i Tuna, Lunda och Kila. Torparna hade även skyldighet till s.k. hjondagsverken²⁹. Efter budning skulle även ytterligare dagsverken utföras mot betalning. Ett dagsverke värderades till 59 öre 1855.

Se nedanstående tabell som visar kontrakterade dagsverken och verkligt utfall.

Hemtorp	1853 års beslut ³⁰	Utfall 1865-66	Hjondagsverken
Krustorp	200+100 (budn)+300 hjon	145,5	144
Överfallet	230+70 (budn)+300 hjon	175	236
Nederfallet	156+144 (budn)	173	87,25
Tyskstugan	124+176 (budn)	111,25	132
Mosstugan	220+80 (budn)+ 300 hjon	81	273
Tallstugan	132+168 (budn)	159,5	169,5
Krokstorp ³¹		113,75	-
Torp i Tuna			
Hulterstastugan	52	72	
Lilla Hulterstastugan eller Skomakaretorp	25		
Bråten	52	52	
Lilla Kjellhult	25		
Löfstugan	40	40	
Thomastorp	104		
Loberg	52		
Korpdalen	68	74	
Torp i Lunda			
Tallbacken	30	30	
Löfstugan ³²	20	40	
Damtorp	78	74	
Draktorp eller Hemmingstorp ³³	30	30	

²⁸ Efterbesiktning av Väderbrunns Kungsladugård 28-29 juli 1892 Kjell Aldéns handlingar

²⁹ Hjondagsverken utfördes ofta av torparens söner eller hos torparen inkvarterade ynglingar mot kost och logi

³⁰ Uppgifterna angående torpen är hämtade från arrendekontrakt 1906 vid Emil Sahléns övertagande av Väderbrunn

³¹ Krokstorp redovisas inte bland hemtorpen men bör ha varit ett sådant. Är dock inte med i 1853 års beslut.

³² Se Bilaga 16 angående torparsonen Per August Gustafsson

Lilla Kålmossen	20		
Bångenstorp	30	30	
Trankärr	20	20	
Månstorp	30	17	
Lurtorp	20	20	17
Bråten/Bråstugan	20	19	
Björntorp	40	40	
Björnt ³⁴		40	
Bäfvenstorp	40		
Sätterstugan	52	52	
Kila			
Brostugan	40		
TOTALT		1609	1059

En del av torpen som var med i 1853 års beslut har inte redovisat något utfall 1865-66. (Varför?)

En detaljerad redovisning av hur dessa dagsverken användes fördelat på sysselsättning fördelat per månad finns även med. De största posterna var ladugården 1239, verkstaden och div timmerarbeten 833, smedjan 577, skogsarbete 445 samt tröskning och sädesrensning 444.

Wästergrinden

Alternativ benämning på Trägårdstugan/Trägårdstorpet, t.ex. i husförhör 1783-1789

Överfallet

Dagsverkstorp under Väderbrunn som friköptes 1910 efter avsöndring som fastställdes 1911. Kartan 04-BER-71 ägomätning från 1868 visar torpets dåvarande mark.

³³ Att Draktorp har alternativnamnet Hemmingstorp står t.ex. i synprotokoll Väderbrunn från 28 juli 1890

³⁴ Redovisningen oklar, Både Björntorp och Björnt finns med i tabellen från 1865-66

Ladugård och loge brann ner den 19 juni 1899 till följd av åsknedslag.³⁵

Karl Gustaf Pettersson född 1845-11-09 i Fagerhult, Kalmar län var dess siste torpare, han kom dit 1899 och förste ägare 1910 efter avsöndring av lägenheten från Väderbrunn. Han dog 1918-05-22. Hans svärson Johan August Törnblom född 1877-11-18 tog sedan över som ägare, enligt svenska gårdar skedde det redan 1911.

Järnvägen Nyköping-Åby (Norrköping)

Järnvägsbygget Nyköping-Åby som invigdes 1915 fick konsekvenser för såväl Bergshammars bys delägare som Väderbrunn med sina torp. Lantmäteriets karta 04-JÄR-10 från 1920 innehåller intressant information om banans förläggning och de expropriationsdomar som meddelades.

Sid 127, §118 upptar Väderbrunn 3 3/8 mantal där ägare var Kungl. Majt. och Kronan och läraren vid Bergshammars skola vid Ekeby E. Sahlén var arrendator. Sahlén fick 80 kr i ersättning för minskat brukningsområde. I Sahléns förnyade arrendekontrakt från 1910 anges att marken som erfordras för framdragande över egendomen av statsbanan Järna –Norrköping är undantagen.

Sid 128, §119 upptar Öfverfallet med Johan August Törnblom som ägare. Öfverfallet var avsöndrat från Väderbrunn. I köpekontrakt från 5 okt 1910 hade Kungl. Maj. t och Kronan såsom säljare föreskrivit att "mark som för statsjärnvägen Järna-Norrköping nu må tagas i anspråk ersättes ej köparen". Johan August Törnblom fick dock ersättning från Landstinget med 150kr "för intrång genom järnvägen och för försvårat bruk av lägenheten".

Sid 129, §120 upptar avsöndrade lägenheten Nederfallet med Johan Albert Ceder som ägare. Samma datum på köpekontrakt och villkor för köpet av den avsöndrade lägenheten. Han fick ingen ersättning för marken men 100kr "för intrång genom järnvägen och för försvårat bruk av lägenheten".

Sid 129, §121 upptar Blacksta nr 1 med Anders Fredrik Andersson som ägare. Han fick 400 kr per hektar som förlorad markersättning.

Sid 122, §122 upptar komministerbostället ½ mantal Prästbol eller Ottinge Nr 1. Landstinget ålades ersätta komministerbostället för till banan upplåten mark med därå växande skog med 150 kr per hektar men även 5% ränta från den dag marken togs i anspråk.

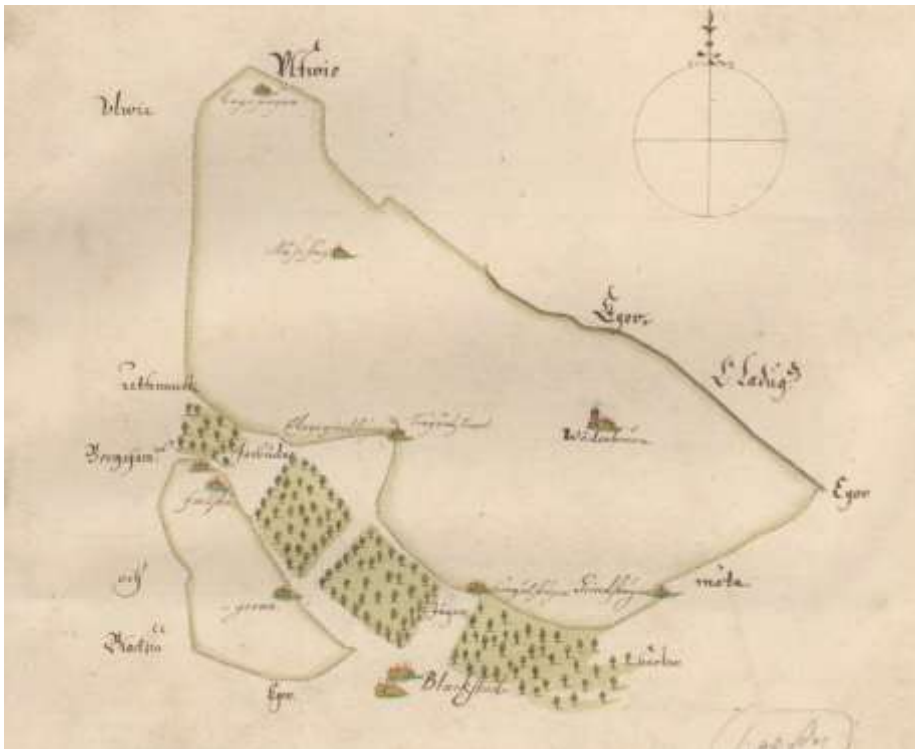
Sid 130, §123 upptar Bergshammar nr 1 (Östergården) med John Örwall som ägare. Han fick samma ersättningsvillkor som Ottinge.

Sid 131, §124 upptar Bergshammar nr 4 (Frälsegården) med Anna Lovisa Charlotta Sparre som med fideikommissrätt innehade hemmanet samt C.F. Wellander som arrendator. Samma ersättningsvillkor som ovan men dessutom för beredande av samfärdsel till skogskiftena på Bergshammars by ordna vägövergång och anslutande vägar samt markersättning för den mark som åtgick för dessa vägar.

Sid 132, §125 upptar Bergshammar nr 2 Litt Ba (Mellangården) med Johan Erik Andersson som ägare. Samma villkor som ovan.

³⁵ Protokoll från 15 augusti 1899 angående laga syn. Kjell Aldéns handlingar

Bilaga 1 1694 geometrisk avmätning Väderbrunn nr 1, Lantmäteristyrelsen

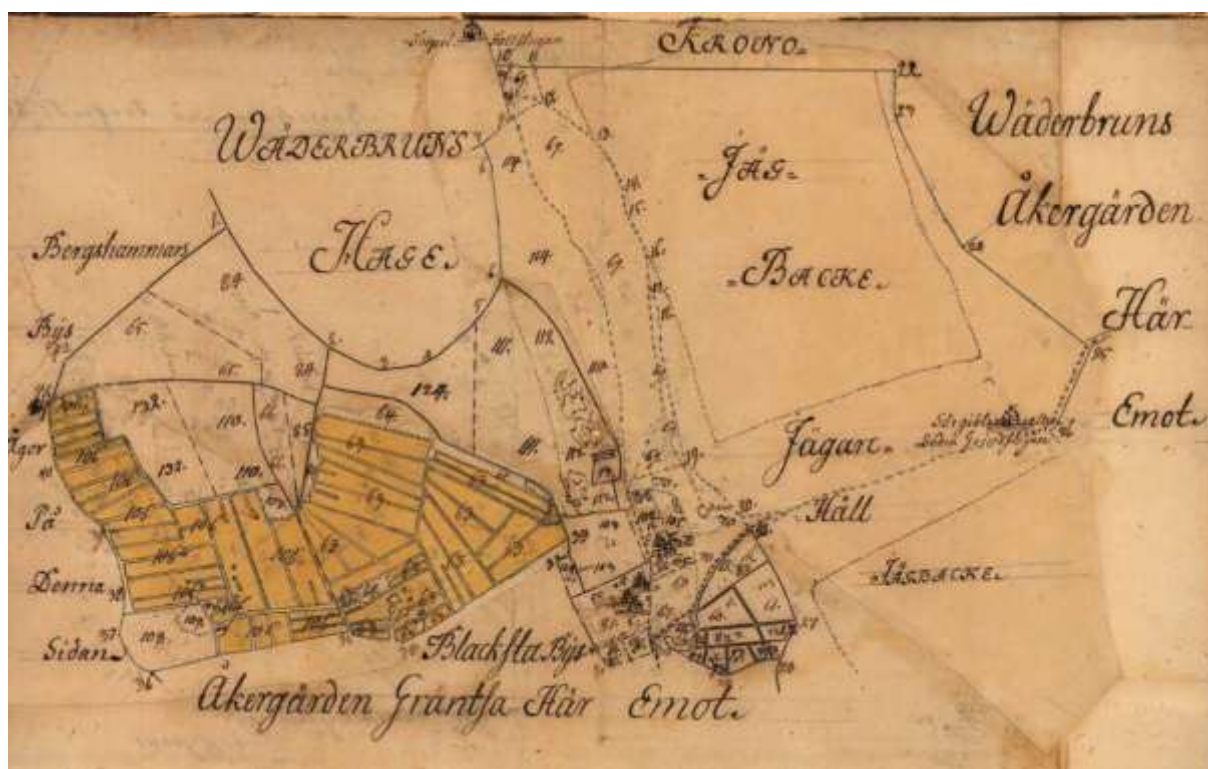
Här finns förutom Väderbrunn, Blackstad³⁶, Måsstugan, Sörgölsstugan, Hagsgrindstugan, Trädgårdstorpet, Grindstugan. Hagestugan ligger ungefär uppe där Tallstugan ligger idag. Fallstugorne (som omfattar Över-och Nederfallet men även Krustorp som har haft alternativ benämning Underfallet)

Fallstugorne och Sörgölstugan finns även med på 04-BER-5 från 1694

³⁶ Blacksta (Blaxta) testamenterades till Julita kloster 1330. (Tillhör inte Väderbrunn)

This is a historical map of the city of Vienna, titled 'K. K. Reichsstadt Wien'. The map shows the city's layout, including the city walls, the Danube River, and various districts. The map is color-coded with green for the city walls, yellow for the Danube River, and various shades of brown and grey for the city districts. The map includes a scale bar and a compass rose. The map is oriented with North at the top. The city is divided into several districts, each labeled with a number. The Danube River flows along the right side of the city. The map is a detailed representation of the city's layout and is a valuable historical document.

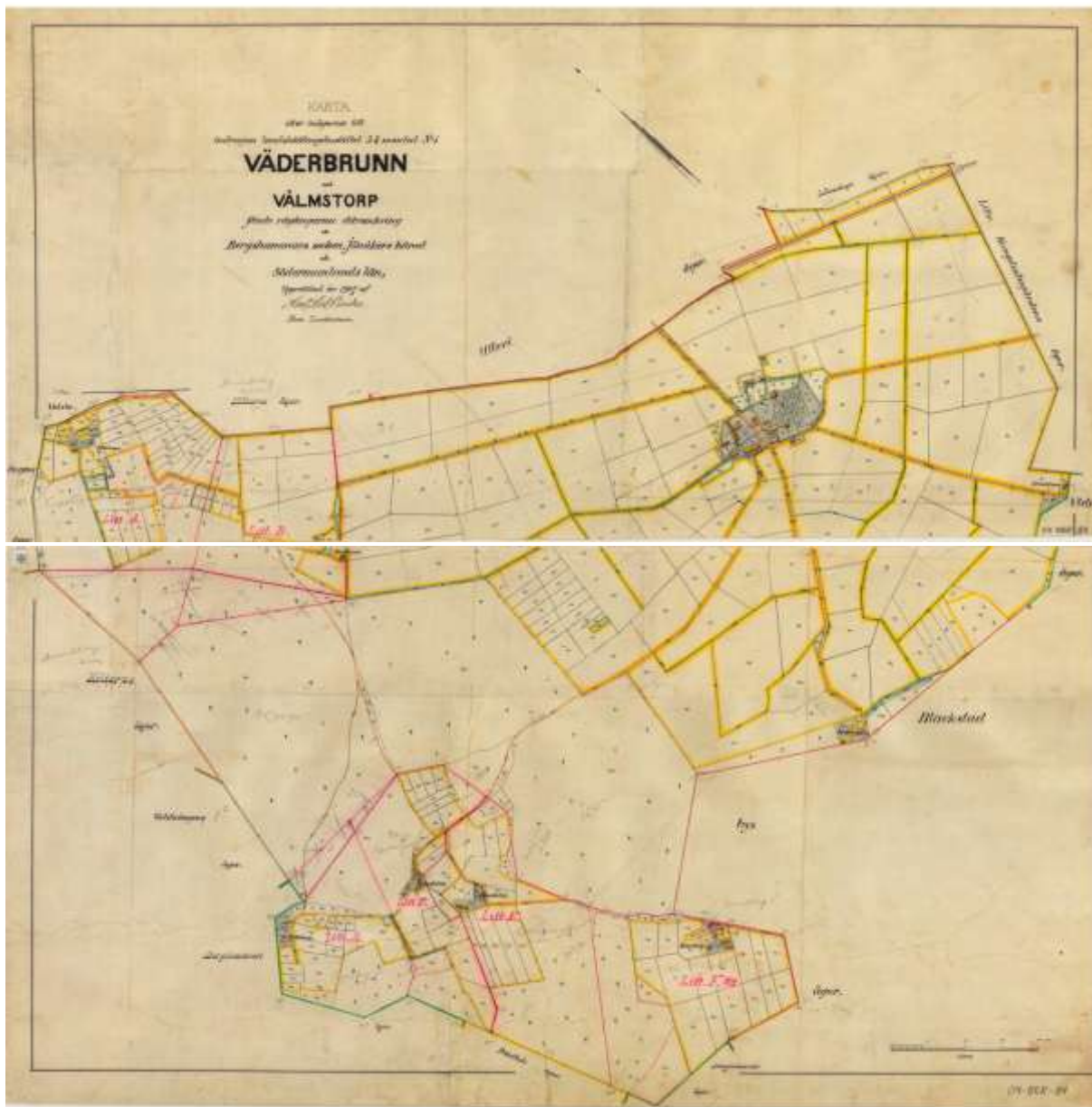
Bilaga 3 Delning, Storskifte 1778 Blacksta Lantmäterimyndigheterna 04-BER-26

Här finns Sörkiölsstugan eller Södra Grindstugan

This is a detailed historical map of the Nyköping region in Sweden. The map shows the city of Nyköping on the right, with its fortifications and surrounding estates. To the west of the city is the large estate of Waderbrunn. Further west are several smaller estates and parishes, including Grönatorp, Rindö, and Bergshamn. The map also shows the surrounding water bodies, including the Baltic Sea (Baltiska Staden) and the Lake of Mälaren (Mälaren). The map is labeled with various towns, estates, and geographical features, providing a comprehensive view of the region in the 18th century.

Bilaga 5 Ägomätning Avsöndring 1907 Väderbrunn med Vålmstorp Lantmäterimyndigheterna 04-BER-84

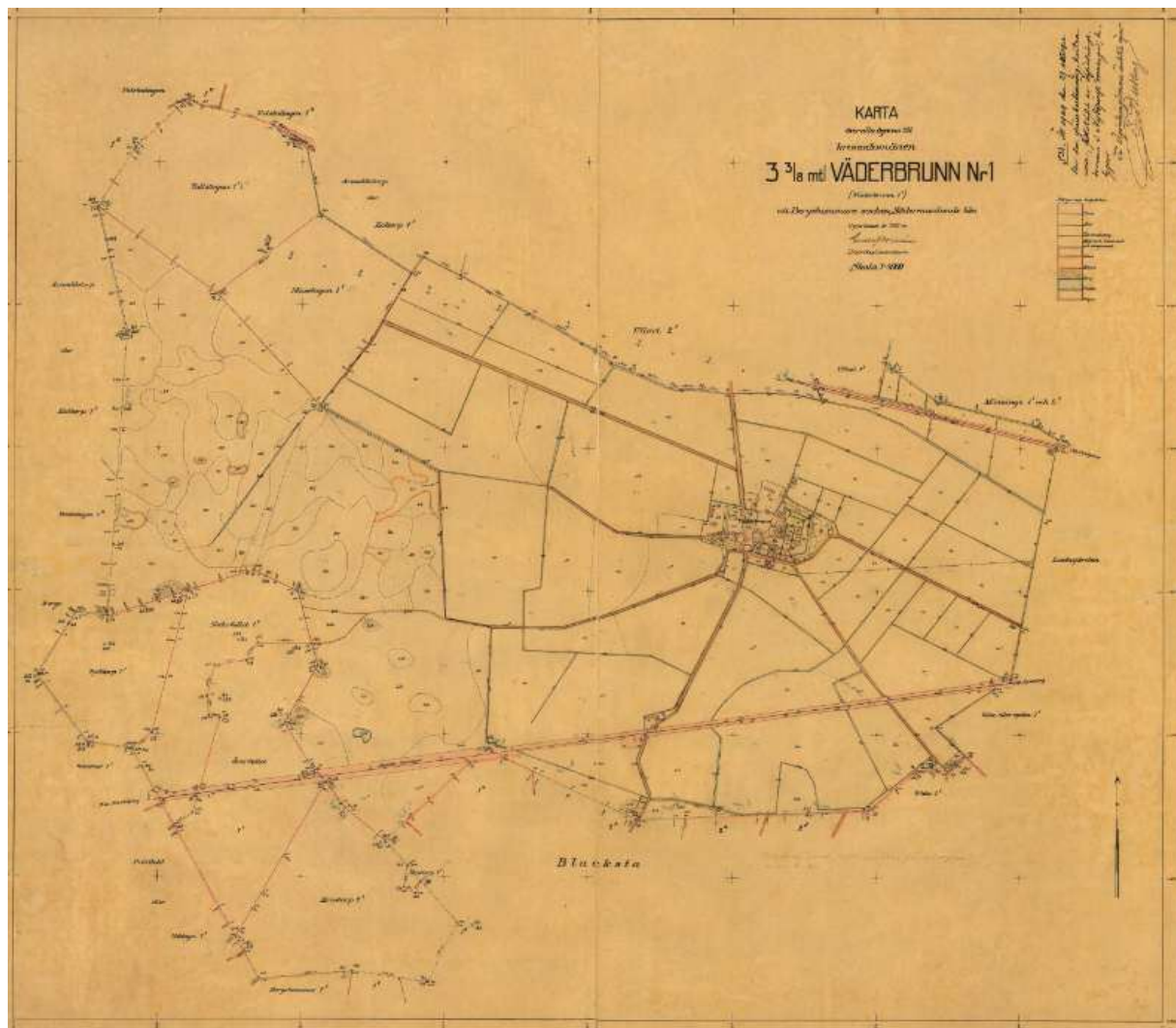

Handlingen 04-BER-84 innehåller redovisning över arealer för

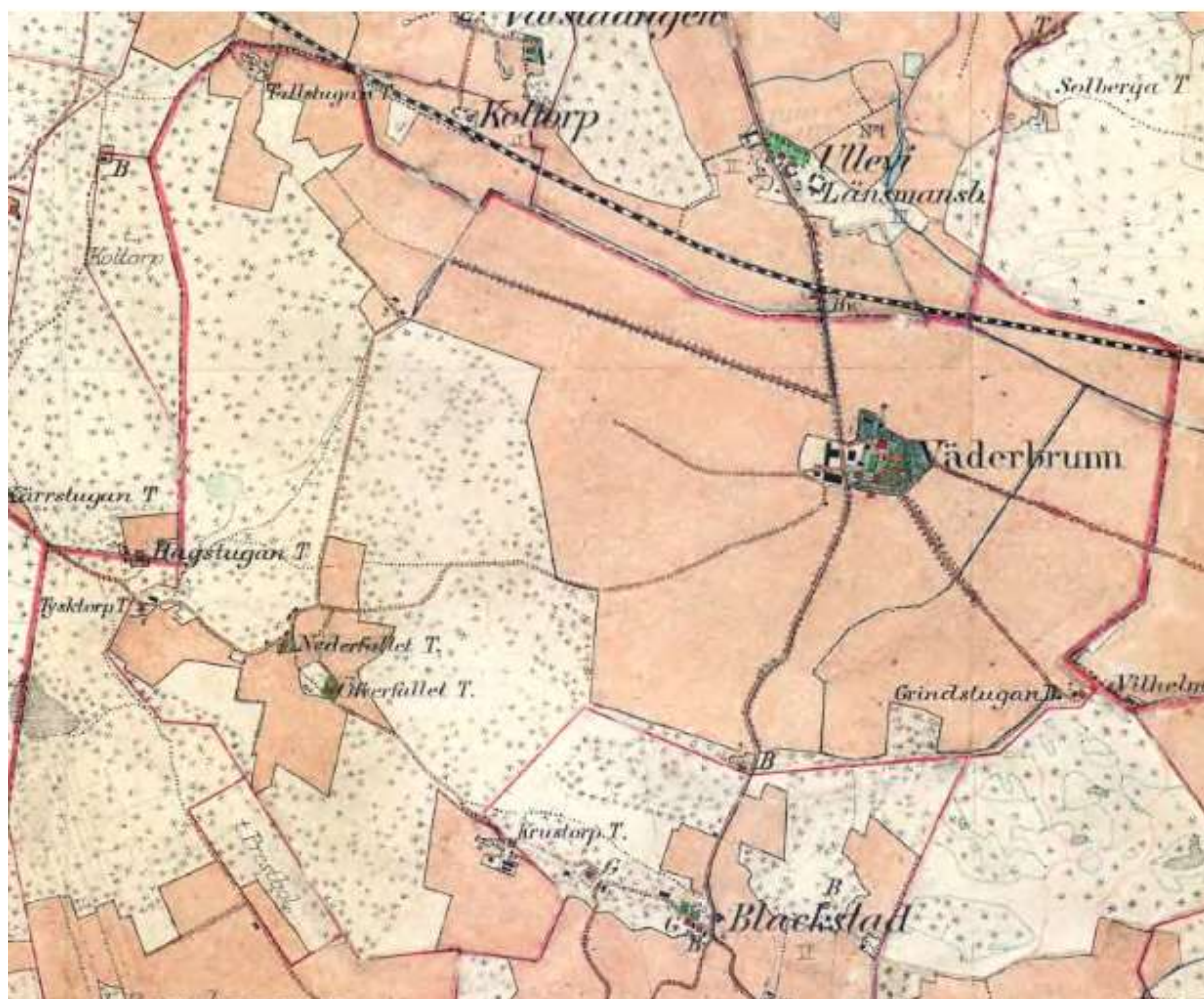
Litt A Tallstugan, Litt B Mosstugan, Litt C Tysktorp, Litt D Nederfallet, Litt E Överfallet och

Litt F Krustorp

Bilaga 6 Ägomätning 1928 Väderbrunn nr 1 Lantmäterimyndigheterna 04-BER-99

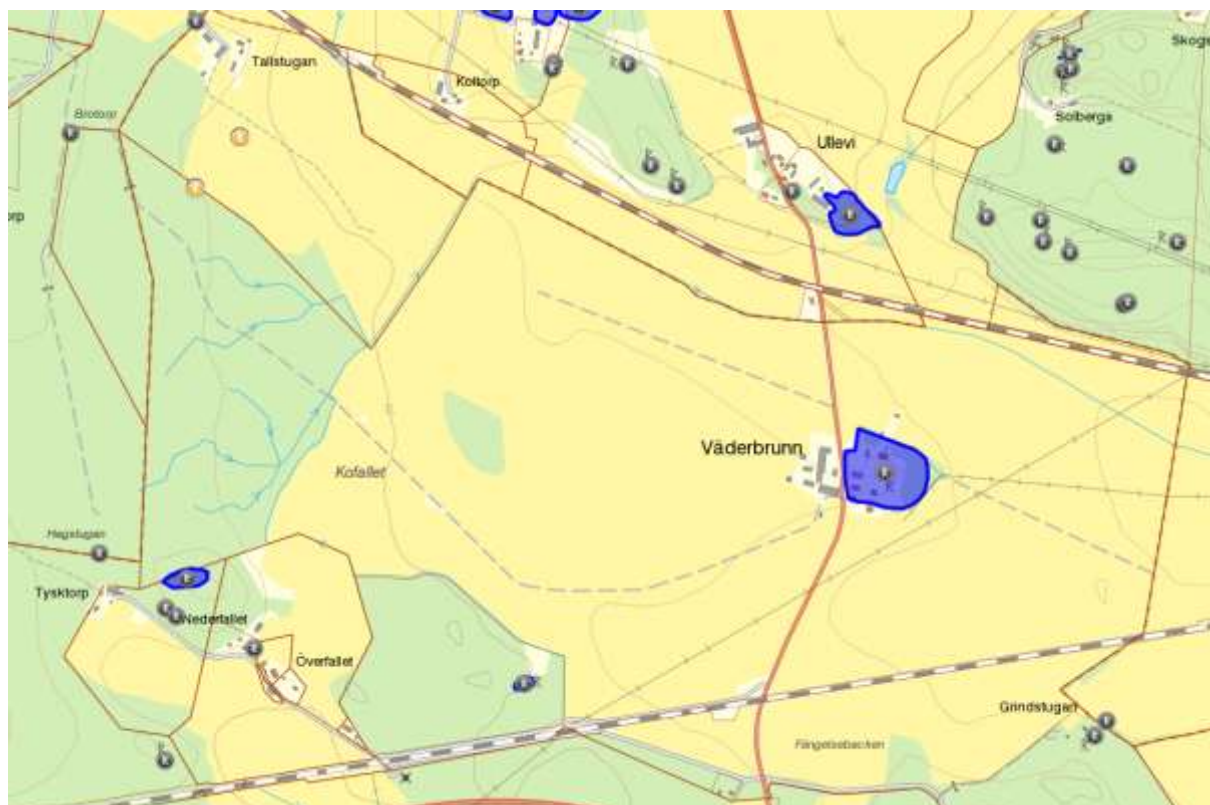

Bilaga 7 Häradskartan Stigtomtadelen:

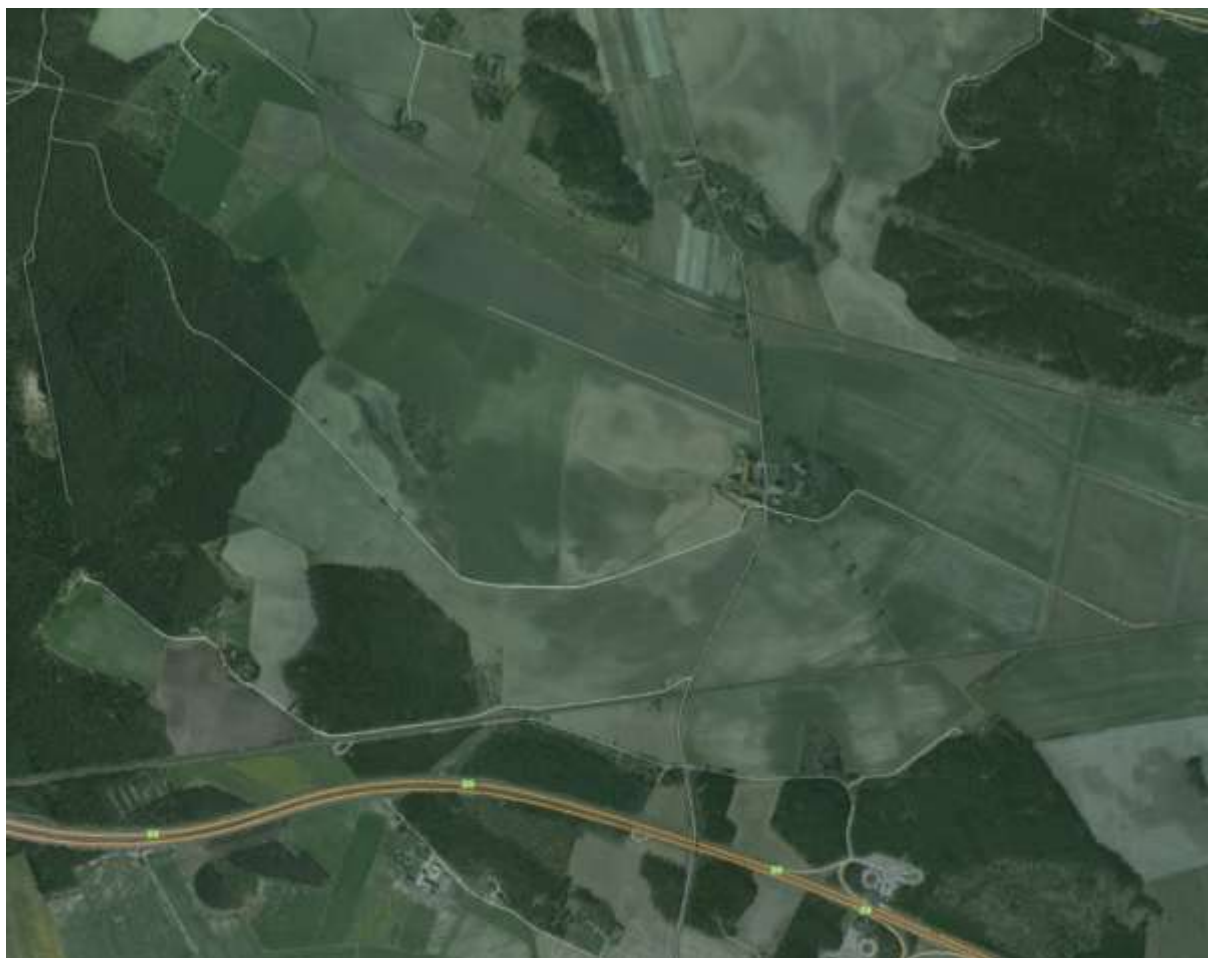

Hagstugan intill Tyskorp ligger i Tuna församling

Bilaga 8 Väderbrunnsområdet enligt Fornsök

Bilaga 9 Väderbrunnsområdet enligt Google Earth

Bilaga 10 Arrendekontrakt Krustorp

På nedanstående villkor upplåtes till Torparen J A Björklund det uti Bergshammars socken på Kungsladugården Wäderbrunns ägor belägna torpet Krustorp med all därtill hörande mark enligt laga syn som förrättades den 28 juli 1890 att detsamma från den 14 mars 1898 bruka och bebo.

§1

Torparen skall vid Wäderbrunn eller annorstädes, om så erfordras årligen utgöra 200 fullgoda fria mansdagsverken samt efter budning 100 mans- och 300 hjonsdagsverken mot ersättning.

Samtliga dagsverken skola utgöras på torparens egen kost och de fria dagsverkena till hälften under sommarhalvåret räknat från och med den 12 April till den 1 Oktober och till hälften under vinterhalvåret räknat från och med den 1 oktober till den 1 April; och är ersättningen för torparens överdagsverken En krona 30 öre under sommarhalvåret och 70 öre under vinterhalvåret för varje mansdagsverke samt 75 öre under sommarhalvåret och 50 öre under vinterhalvåret för varje hjondagsverke.

§2

Alla av torpet och dess åbor nuvarande eller framdeles blivande utskylder och onera³⁷ av vad namn de vore eller bliva må skola utgöras av torparen.

§3

Torparen skall utan dröjsmål till närmaste grannar fortskaffa erforderlig budning; försummas det, ersätta torparen den derav uppkomna skadan.

Över Kungsladugården till torpet gränsande ägor skall torparen hava noggrann tillsyn och bör ohägn, åverkan eller annan oordning genast av torparen anmälas. Alla torpets hägnader stängas och underhållas enligt lag, såväl där Kungsladugårdens egna som övriga torparens och främmande hemmans ägor möte.

§4

Till arbetet skall dagsverkaren inställa sig sommartiden kl 7 ~~6~~ på morgonen och fortsätta detsamma utan annat avbrott än matstunderna 12-1/2 2 och 5-1/2 6 till kl 8 på aftonen; under mörka årstiden arbetas från första morgongryning till aftonmörkets inbrott med blott en timmes uppehåll för middagsmåltid. Vid körningar om vintern rättar sig arbetstiden efter omständigheterna utan att särskild ersättning därför kan fordras.

Under arbetet vise dagsverkaren flit, ordentlighet och lydnad, och vore han i motsatt fall genast från dagsverket hemförlovad utan rätt till ersättning för den tilländalupna delen av dagen. Vid förnyad förseelse i detta hänseende av torparens tjänare får denne icke vidare uti gårdens arbete användas; sker den däremot av torparen själv vore påföljd som i §8 närmare bestämmes.

§5

³⁷ Skatt

Skador uti arbetets dragare, redskap eller annan min tillhörighet genom torparens eget eller hans till dagsverket utskickades vållande, vore torparen skyldig skadan ersätta.

Endast välkända och av mig som fullt arbetsföra, erkända personer och blott så många som för torpets hävd och dagsverksskyldigheternas utgörande behövas får torparen uti sin tjänst antaga hysa eller hos sig låta skriva. Vanfrejdade eller försvarslösa personer får han utan min vetskap och samtycke icke hos sig hysa vid äventyr att utan fardag varda torpet skild. Vid enahanda påföljd må torparen ej utan min särskilda tillåtelse vid torpet anordna några gillen eller offentliga nöjen varigenom folksamlingar äga rum.

§6

Torpet skall utan något mitt biträde såväl till ägor som hägnad och åbyggnader väl odlas, vårdas och vidmakthållas varande åbon skyldig att vid skeende besiktning eller avflyttning alla byggnader och gärdesgårdar i fullgott stånd samt ägorna å god hävd lämna eller skadestånd giva efter laga syn och värdering.

Torparen vore skyldig att vid jordens skötsel noga följa den bruksplan som till honom av husbonden kan lämnas samt å utförandet därav ställa sig till efterättelse de vid förekommande fall honom givna anvisningar. Nyodlingar må icke äga rum förrän de av mig blivit bestämda.

§7

Torparen får av anvisat ställe årligen upphugga en storfamn ved³⁸.

§8

Detta kontrakt kan å ömse sidor uppsägas med tillgodonjutande av laga fardag, dock att torparen därest han icke fullgör sina dagsverksskyldigheter enligt erhållet bud, eller vanhävdar torpet eller beträdes med åverkan, eller olovlig betning på gårdens egna ägor, eller visar olydnad mot husbonde eller den i hans ställe satt är eller olovligen bortförer från torpet gödsel eller foder, eller gör sig skyldig till otrohet, har sin arrenderätt förverkat och förbehåller jag mig då rättighet att genast utan vidare omständigheter sätta mig i besittning av torpet, utan att torparen äger rätt till laga fardag.--

Af detta kontrakt äro tvenne lika lydande exemplar upprättade, av vilka vi ett vardera till oss tagit.

Wäderbrunn den 8 juni ~~1899~~ 1900

Reinhold Johansson

Med ovanstående kontrakt förklarar jag mig nöjd och förbinder mig till dess noggranna uppfyllande

J. A. Björklund

Egenhändiga namnteckningar intygas på en gång närvarande vittnen

Emil Sahlen³⁹

F Hugelius⁴⁰

³⁸ 2-4m³

Undertecknade voro den 24 maj 1904 vittnen till att Torparen J.A.Björklund Krustorp, af sin husbonde arr Herr R Johansson Wäderbrunn, uppsades till avflyttning från sitt torp och det om möjligt redan den 14 mars 1905 på grund av icke fullgjord dagsverksskyldighet. Björklund hade nämligen utan husbondens medgivande sina båda söner från arbetet å gården den 21 maj, oaktat brådska med vårsådd förelåg; de användes i det stället i Björklunds eget arbete fastän Björklund för oss vidgick att han vore skyldig att nämnda dag göra dagsverken vid Wäderbrunn.

Wäderbrunn den 24 maj 1904

Emil Sahlén

Fredrik Andersson

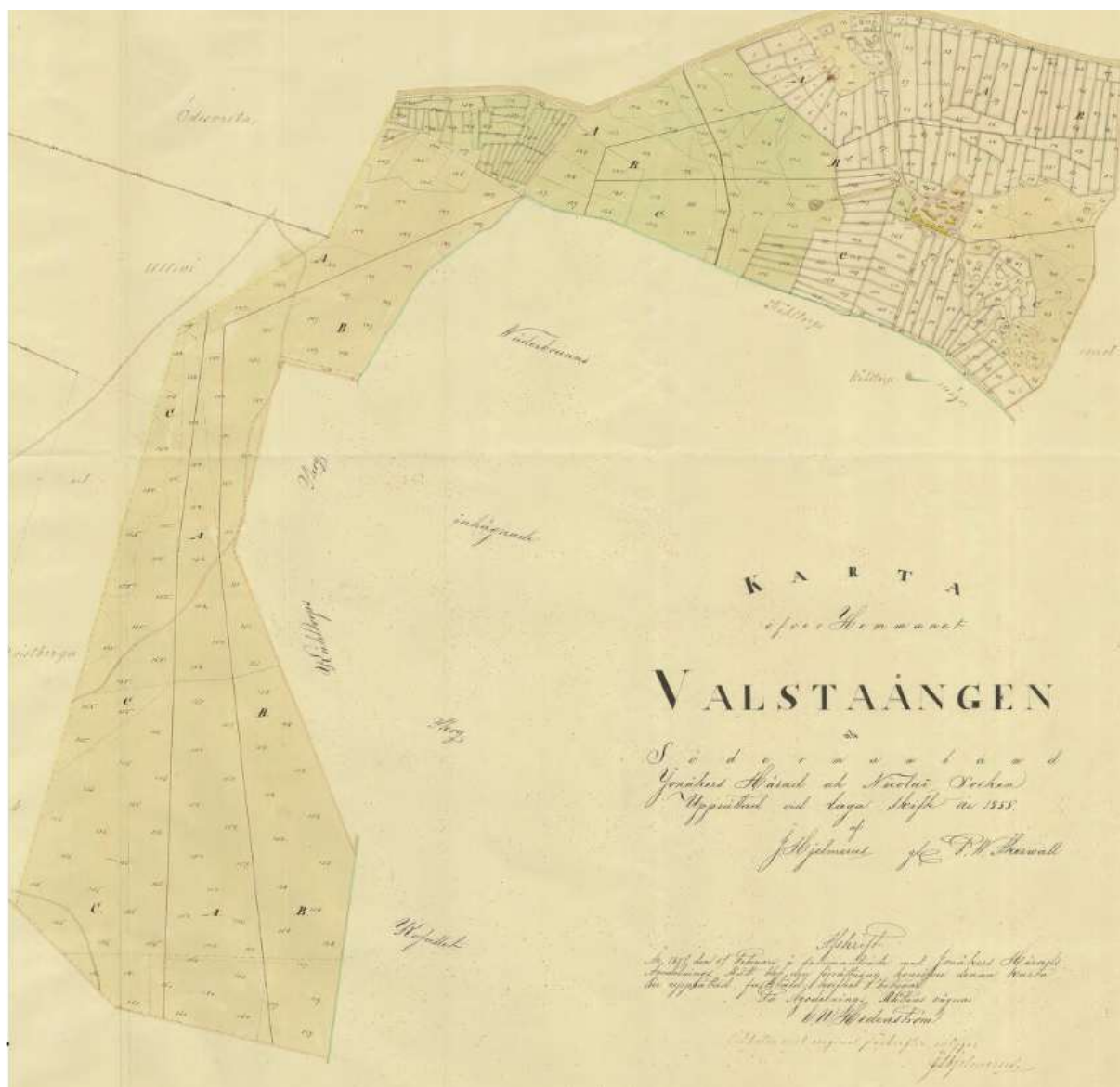
³⁹ Emil Sahlén, f 1864 i Saleby Skaraborg, var lärare på Ekeby skola i Bergshammar men övertog arrendet på Wäderbrunn från 14 mars 1906

⁴⁰ Karl Filip Hugelius, f1862 i Åker var trädgårdsmästare och statdräng på Wäderbrunn enl Sv Bef 1900

Bilaga 11 Gränsbestämning 1846 Väderbrunn

Bilaga 12 Laga skifte Valstaängens hemman 1855 Lantmäteristyrelsens arkiv

Observera texten "Väderbrunns inhägnade skog Kofallet"

Bilaga 13 Utdrag från Tidning för Södermanland 19 februari 1841 om lantbruksskolan

Inrikes Nyheter

Vid det annonserade sammanträdet för länets Hushållnings-Sällskap sistlidne Tisdag, kommo-besynnerligt nog- utom medlemmarne af Förvaltnings-Utskottet enbart trenne Sällskapets ledamöter tillstädes. Som olika åsigter, rörande Wäderbrunns lämplighet för det tilltänkta Landtbruks Institutet äfvensom arrendesummans belopp, förut gjort sig bekanta, förklarade de herrar af Utskottet, som inropat nämnda boställe att de- eller i deras ställe den tilltänkte Föreståndaren för Institutet herr Nathorst, -wore sinnade, om Sällskapet så funne för godt, för egen räkning öfwertaga arrendet; detta willfors af en af de tre närwarande ledamöterna, hvaremot de båda andra ansågo ingen förändring böra inträda i Utskottets åtgärder så mycket mer, som ett Sällskapets beslut af 1838 just talar om Wäderbrunns inropande, wid arrendetidens utgång, för Sällskapets räkning.

Den blifwade Föreståndaren får- mot egendomens skötande och underwisnings meddelande-sitta fritt på stället, samt erhåller derutöfwer för hvarje Rättareelev 50 R:dr B:co årligen. Tredje året kommer en andre lärare att antagas mot arfvode 500 R:dr B:co. Sällskapets utgifter bliva efter 2:ne års förlopp: arrendet 210 tunnor, wi skatta dessa till 1500 R:dr, årlig afgift för 12 elever (det fixerade antalet) 600R:dr, lön till en andre lärare 500 R:dr, summa 2600 R:dr B:co. Dessa utgifter betäckas af räntan å orörda fonden 33,333:16st à 5 proc=1666:32, samt ett, till följe af Rikets Ständers beslut wid denna riksdag, påräknade årligt understöd af 1000R:dr, summa 2666:32banco. Debet och credit gå sålunda ihop, något öfwerskott tyckes till och med wara att påräkna, enär, under de första 2:ne åren, de löpande utgifterna ej blifwa så stora som det 3:dje och följande samt 6 procents ränta möjligen kan erhållas på åtminstone en del af den stående summan; men då dessa besparingar till stor del medtagas för andra årets beräknade byggnadssumma 2000 R:dr B:co, ämnar Förvaltnings-Utskottet, till erhållande af ytterligare organisationsmedel, låta subskriptions-listor cirkulera mellan provinsens jordbrukare. Widare kommer 1:sta året 4000 R:dr B:co att användas för byggnader samt 4000 R:dr samma mynt, mot säkerhet, men räntefritt, att utlånas till föreståndaren för uppsättning af inventarier m.m., hwilka 8000 lagga till den stående fonden 33,333:16 utgöra Sällskapets närwarande kapital 41.333:16. Tillsyn wid institutets organisation uppdrogs Hofmarskalken Baron G De Geer, Öfwersten hr ? U Kuylenstjerna och Öfwerste-Löjtn. Grefwe G Wachtmeister.

Bilaga 14 Förhållanden på lantbruksskolan

Följande två berättelser från elever vid skolan belyser förhållandena på skolan.

Dessutom finns här några artiklar som varit införda i Post & Inrikes Tidningar

Den första berättelsen är nedtecknad 1898 Lars Peter Eklund(h), född 18260126 i Björnlunda, död 19091224 i Dalstorp Älvsborgs län. Han tillhörde 1848 års klass.

På sommaren 1848 skulle jag anmäla mig som lantbrukselev vid Wäderbrunns lantbruksskola. Jag reste till Nyköping den dagen då antagningen skulle ske, försedd med en rekommendation av doktor Klintberg. Styrelsen var placerad omkring ett bord. Det var ungefär 30 som sökte. Sex skulle antagas. Var och en fick en fråga att besvara. Min blev: Varför vältas jorden om våren? Jag svarade: Därför att fuktigheten skall hållas kvar i jorden. Blev antagen.

Då jag flyttade från Alma den 31 oktober hade jag förtjänat 230 kr med att göra borstar. Jag kunde förse mig med rätt mycket kläder och däribland 12 nya skjortor. Den 1 november 1848 tillträdde jag som rättarlärling vid Wäderbrunn. Hade jag haft dålig kost förut så blev det sju resor värre nu. Så usel lantbruksskola kunde ej uppbringas med ljus och lykta. Ingen ordning, ingenting att lära. Mitt första göromål blev vedhuggning i vedboden. Bostaden bestod av ett litet rum, som utgjorde allt i allo. Där voro 15 stycken lärlingar inhysta. Detta rum utgjorde lärosal. Någon undervisning i räkning och några häften att skriva utav rörande jordbruket kallades kurs. Sängarna måste på dagen resas upp vid väggarna. Där var ett bord på mitten av rummet och låga bänkar vid sidorna av detsamma. Där fördes ett rövarliv, ordning hade aldrig någon hört talas om. Föreståndaren Hjalmar Nathorst hade nog teoretiska kunskaper men saknade all erfarenhet, han var för ung och oerfaren, men bar namn av att vara skicklig jordbrukare.

Till första julen blev jag så utsvulten att jag knappast kunde gå. Vi hade stat och den var till den grad knappt tilltagen att det var klen kost för halva året, men måste hushållas så att det räckte hela året och hushållerskan måste vi föda gemensamt.

Ett par av lärlingarna voro föreståndare för att ställa med hushållerskan och ordna att staten räckte till. Svin uppköptes, var och en lärling hade 15 kr i sovelpengar för året. Svinen skulle gödas, men varmed? Avskräde från köket fanns ej. Det slaktades på morgonen och koktes soppa på fläsket till middagen. Så skedde ofta.

Wäderbrunn låg $\frac{3}{4}$ mil från Nyköping. Dit blev man oupphörligen skickad gående att uträtta ärenden, men det kunde hända att man mötte ett par tre av lärlingarna med nya ärenden eller som blivit glömda då den första gick. Jag blev mycket använd till att måla och tapetsa och måla redskap. Detta hade jag lärt mig av dr Klintberg.

Den andra berättelsen är hämtad från ett tidningsurklipp (troligen Södermanlands Nyheter, signerat Elof Lundin) från 19911210 enligt anteckningar från Adolf Fredrik Lundin, född 18541030 i Lid, död 19410108 i Mellösa. Han tillhörde 1876 års klass.

”Arbetstiden var från fyra på morgonen till klockan åtta på kvällen. Första klassen hade lektion mellan klockan sju och åtta på kvällen och andra klassen mellan klockan fem och sju på morgonen. De som inte hade lektion voro sysselsatta med praktiskt arbete.”

Så skildras förhållandena på Väderbrunns lantbruksskola av en elev, Adolf Lundin, som inskrevs vid skolan 1876, 22 år gammal.

Lantbruksskolan vid Väderbrunn utanför Nyköping drevs under åren 1841 till 1890 av en stiftelse, Welanderska Stiftelsen under ledning av Hushållningssällskapets förvaltningsutskott.

För nutidens ungdom skulle förhållandena vid skolan inte varit så lockande, men Adolf Lundin hade 49 medsökanden, varav 40 inte blev antagna. Eleverna skulle vara fyllda 21 år.

I 8:e paragrafen i reglementet heter det att ”det säkraste medlet att förekomma moraliskt fördärv bland lärlingarna anser man vara en oavbruten, vare sig kroppslig eller andlig verksamhet”.

Men nog fick eleverna sysselsättning. Klockan fyra ringde rättaren i vällingklockan. Första klassen gick till ladugården, oxhuset och stallet medan andra klassen fick förbereda lektionen kl. fem. Hela klassen om tio elever sov nämligen i samma rum och där hölls också lektionen. Det fanns en lärosal men den gick inte att elda varm vintertid.

Om eleverna inte gick till kyrkan om söndagarna skulle de infinna sig på lektionssalen för att höra läraren läsa predikan. Under sommarens söndagseftermiddagar undervisades i linearteckning.

Kosten var enkel och utan överraskningar. Kl. sju sill och potatis, kl. tolv ärter eller gryn och fläsk och på kvällen kl. 2030 vattengröt. På sommaren bjöds på s.k. ”attvard” på eftermiddagen bestående av en tredjedels sill och torrt bröd. Från denna matsedel gjordes ingen avvikelse, ej ens på juldagar.

De som stod för ladugårdens skötsel hade ett tungt arbete. Stråfordret skulle delas till djuren efter deras vikt och därför måste alla djuren vägas en gång i månaden. Detta gjordes före klockan fyra på morgonen.

Kraftfordret bestod av s.k. ”sörpa”: agnar och boss trampades i en meterdjup grop och fuktades så massan kom i jäsning. ”Sörpan” blandades vid utfordringen tillsammans med gröpe i en ”vacke”, en trälåda som sedan ställdes en till varje ko.

Varje elev skulle vid avgångsexamen ha renskrivit alla anteckningar under lektionerna. Adolf Lundins välskrivna och fint inbundna anteckningar finns bevarade och ger en nutida läsare en god bild av jordbruket under 1800-talet. En del är gällande än i dag.

En blivande rättare får t.ex. följande råd: ”Han måste vidare vara jämn och lugn i sitt sätt samt aldrig genom svordomar, skrik och hojtande utdela sina befallningar, därigenom skadar man sig långt mer än man gagnar, och torde det vara sällsynt att en med ögon och allvar utdelad befallning icke blir åttlydd, åtminstone där rättaren vetat att av folket skaffa sig tillbörlig aktning”.

Mindre gångbart idag kanske följande råd är: ”En blivande rättare kan man ej nog uppmana att om sön-och helgdagar ägna en särskild tillsyn åt husdjurens utfordring, då intet är vanligare än att de då genom vårdslösa drängar mer eller mindre svälta och vanvårdas”.

Ett för oss egendomligt sätt att hindra eleverna från stora framtidsdrömmar är följande passus i reglementet: " Det bör vakas över att ynglingarna ej må uppfyllas av någon överdriven tanke om sig själva, utan böra de vänja sig att med beskedlighet och anspråkslöshet röra sig inom den krets, för vilken de äro bestämda, och de böra ej få lära känna några behov, som i deras inskränkta ställning ej kunna tillfredsställas"

UTDRAG UR POST & INRIKES TIDNINGAR 1842-09-09

Äfven den påföljande Söndagen var den unge mannen sjuk, hvarföre Jesuiten infann Kongl. Landtbruks-Akademien om understöd af allmänna medel åt Kongl. Akademiens Sekreterare, Hr Nathorst, på det han måtte sättas i tillfälle att bevista den sammankomst af Agronomer, som den 21 dennes hålles i Stuttgart, har Kongl. Maj:t funnit godt i Nåder för detta ändamål bevilja Nathorst en summa af 200 R:dr Hamburger B:ko., att utgå af de å sjetten Hufvudtiteln för befrämjande i allmänhet af jordbruk och landtmanna-närningar anslagne medel, e-mot villkor att Nathorst till Akademien afgif berättelse om hvad vid ifrågavarande möte kan hafva förekommit af den beskaffenhet, att kännedomen derom kan blifva för Svenska jordbruksnäringen gagnande.

UTDRAG UR POST & INRIKES TIDNINGAR 1846-09-30

Det af Kongl. Sekr. Nathorst utlofvade föredrag om de vid innevarande års Landtbruksmöten i England yttrade olika åsikter, dels angående de betäckta dikenas djup och huvudsakligen .in- gående afståndet mellan dem, hölls kl. 7 e. m. inför en talrik samling af Sällskapets Ledamöter, under Ordförande af Öfverste Ankarsvärd, och var ytterst intressant **Hr Nathorst** anförde dervid I fr en flera tekniska detaljer af vikt, såsom i synnerhet om valet af fyllningsmaterial, hvarvid jemförelse anställdes mellan sten och rör af tegel. Den förra methoden, oaktad! dorigenom erhålles vida fullkomligare resultat, uttränges likväl i England af den sistnämnda, hvilken rekommenderar sig genom det goda priset. På mossar begagnas stundom alldeles intet fyllningsmaterial i dikets botten, hvarigenom afdikningskostnaden för en acre endast uppgår till 1 £. Efter detta föredrag upplade Sekreteraren en af Kommrse- Kådet v. Sydow inlämnad berättelse, angående importen och exporten af Spanmål till och från Sverige under de sednare decennierna, hvarigenom ådagalades, att Sverige älven vid mindre gynnande skörd producerar tillräckligt spanmål för sitt behof. I sammanhang härmed anfördes några data om spanmålsimport- * ten till Norrige, så väl öfverhuvud som speciell från Sverige, såsom det synes för att visa fördelakligheten af en utvidgad export till detta land Sällskapet beslöt att införa berättelsen bland sina handlingar. Tredje dagen (30 Sept.) Sektionen för Åkerbruket. Diskussionen begynte i dag kl. 5 f. m. öfver den fjortonde frågan: "Man liar, såväl för att spara arbete, som för att undvika Åkerjordens uttolkning om våren, sökt ersätta det vanliga vårbruket med plog eller årder genom andra redskap, hvilka blott uppluckra jorden. Hvilka verkningar har man deraf erfarit, och fortjenar denna method att mera allmänt antagas!"¹ Sekreteraren uppläste skriftliga anföranden af Lagmannen Röök och Grefve v. Saltza. Muntligen yttrade sig Frih. Raab, K. Sekr. Nathorst, Frih. Palmstierna, Akad. Adj. Arrhenius, Prof. Matchman från Norrige, Hr Odelberg, Krih. Hermelin, Dir. Nonnen, Hr Hofving, Grefve Lewenhaupt m. fl. Vi nämna hvarjo talare blott en gång. Flere af dem begärde dock ordet gång efter annan. Sedan diskussionen öfver denna fråga blifvit tilländabragt, företogs den femtonde: "Hvilket förfaringssätt är det bästa vid odlingen af kärr och mossar, eller af torvfjord i allmänhet; och huru kan en sådan jord snait och ulan alltför stor kostnad bringas till varaktig bördighet?" Lagmannen Rook och Grefve v. Saltza hade äfven öfver denna fråga skriftligen yttrat sig. Derefter talade Ordföranden Öfverste Ankarsvärd, Hr Odelberg, Frih. Hamilton, Frih. Hermelin, Hr Björck, Brukspatron Hegkenskold. Kapiten WeslfeH, Hr Hofving, K. Sekr. Nathorst, Dokt. Gumelius, Dir. Nonnen, Grefve Lewenhaupt, Frih. Sprengporten, m. fl. Efter slutad diskussion föreslog Sekreteraren, att frågorna 24 och 25 om Potatisodlingen, skulle näst i ordningen företagas. Brukspatronen Hegkenskold lufte, att kl. 7 1 afton hålla ett föredrag öfver begagnandet af s. k. Stampasand, i Bergslagera, såsom gödningsmedel. Skriftligen hade från ett bolag inkommit anmälan om anläggningen af en fabrik för gödningsråttelien vid Björnholmen, närl hufvudstaden. Sektionen för Boskapskötseln företog till behandling den trettiondesjunde frågan: "Hvilken ulfordring för hästar är den bästa, äfven med afseende på dess billighet? Man har i andra länder loordat potatisfordringen. Har denna blifvit försökt i vårt land, och hvilka äro villkoren för dess användbarhet?" Sedan Sekreteraren uppläst Lagman Rööks och Grefve v. Saltzas anföranden, yttrade sig muntligen Majoren v. Schantz, Grefve Beckfriis, Stallmästaren Beger, Dir. Nonnen, Frih. Toll, Dr Cu-matlius, Kongl. Sekr. Nathorst, Grefve Frolich, Grefve v. Plåten, Frih. Raah, Hr Odelberg och flera andra. Enar ännu en half timma

återstod af den för denna sektion bestämda tid, föredrogs äfven den trettionde-åttonde frågan: "Då det synes vara en allmän erfarenhet, att sättet på hvilket kor uppfödas, ulofvar ett högst betydligt infli/lande på deras större eller mindre användbarhet för de ändamål, som med deras under- hållande af ses; så frågas: hvilket är det bästa sättet att uppdraga goda mjölkkor?"¹ Iläröfver hade Lagman Röök och Gr. Saltza inlemnadt skriftligt anförande och muntligen yttrade sig Hrr Hegkenskold, Nathorst, Arrhenius, Odrlebig, Anders Pehrson från Smaland, Frih. Raab och Bi nkspatron Celsing, Agronomen Björck, Grefve Frolich, Kammarn. Paykull m. fl. Som diskussionen drog ut öfver tiden, väcktes fråga om dess fortsättning i afton, ett förslag som dock föll, sedan 11. F.x. Grefve I'osse yttrat sig anse, att sektionen ännu någon stund kunde sammanhållas. Kl. 1/2 1 åtskiljdes sektionen, sedan diskussionen öfver den- na fråga förklarats slutad. Allmänna sammankomsten. Enligt den antagna arbetsordningen för mötet, var hufvudfö- remålet för denna dagens allmänna sammankomst val utaf ställe och Ordförande till nästa Landtbtuksmöte. Efler en lång och Ullig diskussion utsattes tiden för nästa lamlbli nksmöte till nästkommande är, de första dagarne i Juni månad, uti Stockholm. Staden Malmö var starkt i fråga. Do närmare bestämmelserna öfverlätos åt den nya Bestyrelsens al- görande. Först valdes till Ordförande, älven för nästa landthruksmöte, II. Ex. Ilr Grefve Posse, men sedan II. Ex. alsagt sig detta för- troende, förenade man sig om II. Ex. Ilr Grefve de Geer till förste Ordförande, och till förste Suppleant I. landsh. Friluv. Kra- nier; till andre Ordförande Frih. W. Tersmeden, och till andre Suppleant Öfver-Post- Direktören Frih. Hugo Hamillon.

UTDRAG UR POST & INRIKES TIDNINGAR 1849-07-21

Fjerdc Allmänna Svenska LANDTRUKSMÖTET. Första dagen, Måndagen d. 16 Juli. Allmän sammankomst. Sedan mötet, i den ordning vi i går berättade, blifvit öppnadt och konstituerat sig, begyntes fö- redragningen af de för detta mötes diskussion uppgilna frågor: Första frågan: «Knn det vara någon fördel i stats- eller landl-ckonomiskt afscende att jordtor- pare sättas på arrende och befrias från all ar- betsskyldighel?» uppsköts till nästa allmänna sam- mankomst, enär ingen anmälte sig att deltaga i diskussionen derom. Andra frågan: «Ar någon högre skyddstull å landtmanna-produkter nödvändig för Svenska landt- brukets bestånd och framgång?» föredrogs. Hr **Nathorst** ansåg uttrycket «högre» vara obestämdt — ovisst huruvida det skulle betyda hög tull i all- mänhet eller högre än den nuvarande. I alla fall kunde man icke behandla alla landmannaproduk- ter i massa, utan måste särskilt genomgå hvar för sig, i hvilket hänseende Hr Nathorst ingick i åt- skilliga detaljer. Han ansåg skyddstull icke be- höfvas för spannmål, men dcremot ännu icke kun- na afskaffas på ladugårdsprodukter; dock behöfdes icke heller någon furhöjning å den sednarc. Hr Nathorst föreslog slutligen en komités nedsättande till frågans närmare utredande. Borgmästaren Halling förenade sig i dessa af- scenden med Nathorst, men önskade att åtmin- stone några ledamöter ville yttra sig redan vid detta tillfälle, som ett slags ledning för komitén, helst denna fråga vore af så stor vikt för den provins, i hvilken mötet denna gång hålles. Be- träffande spannmål, trodde II. att man icke behöf- de särdeles sysselsätta sig dermed, enär Konun- gen dcricke ensam beslutanderätt. Hr Hal- ling talade framför allt med eftertryck emot tull på sådana landtmanna-produkter, som tjena till födoämnen för den arbetande klassen. Hr Nathorst framställde ett »lags historik öfver prohibitiv- och frihels-systemerna, och tycktes kom- ma till det resultat, att det vore vådligt att allt- för brådstötlande öfvergå från en motsats till en annan. Landshöfding Rosen anhöll att den blifvande komitén måtte undersöka, huruvida arbetarne ha- de mest gagn af ett lågt pris på importerade fö- doämnen eller af ökad produktion inom landet och deraf följande arbetstillfällen och arbetslöns-för- höjning. Prosten Holm önskade att komitén måtte få- sta en synnerlig uppmärksamhet på de provinser, der ladugårdsskötseln är försummad och ej blott taga dem, der den uppnått större fullkomlighct, till ledning för sitt omdöme. Han trodde att de för- ra endast kunde upphjelpas genom skyddstullar, att allmogen i allmänhet använde mera omsorg på ladugårds- produkterna då priserna derpå voro höga, och tillstyrkte förhöjning i tullen. Ansåg 1845 års importförbud för landtrnannaprodukter från Finland hafva ökat produktionen i de nor- ra orterna. Friherre Raab sade sig i den siste talarens ord hafva hört ett genljud af vid sista Rikdag ofta upprepade satser. Ansåg sig hafva kommit till den erfarenhet, att våra näringar icke upphjelpas genom höga, än mindre genom högre skyddstullar. Trodde att efter 1845 hade från Finland på olaglig väg inkommit ungefär en lika qvantitet landt- mannavaror, som förut på laglig väg. Landshöfding Faxe trodde, att det skulle län- da till upplysning, om komitén skaffade sig reda på, huruvida priserna i Stockholm efter 1845 års importförbud stigit eller hållit sig lika. K. Sekreteraren Nathorst meddelade en öfver- sigt af de landtmanuavaror, som före 1845 voro belagda med lägre och efteråt belades med en högre importtull, och slutade detta föredrag med den anmärkning, att medelvägen vore den ratta vägen i tullagstiftning, och att en fullkomligt fri handel visserligen vore en vacker idé, men be- höfde tid för att utan skada genomföras. Sedan ännu ett par talare, såsom Kammarjun- karen Coyet, Löjtn. Edman m. fl. yttrat sig kort- ligen

öfver frågan, afslöts diskussionen och en komité nämndes, för hennes närmare utredande. Härtill utsagos Landshöfd. Rosen, K. Sekretcr. Nathorst och Friherre Raab. Den förstnämnde afsade sig, liksom den sedan utsedde Handlanden L. J. Bager, hvarefter Handlanden Koch anmodades och åtog sig ledamotskapet. — Tredje frågan: «Kunna arbetsinrättningar med fördel i Sverige anläggas på landet och der mot- svara sitt ändamål?» Landshöfdingen Rosen ville hafva utredt, hvad som i denna fråga menades med en arbetsinrättning; huruvida det vore en fri eller tvångsarbetsinrättning. Han trodde ej att inrättningar af det förra slaget numera äro så mycket behöfliga, utan att näringsfriheten och den nya fattigstadsplanen i myckel förbättrat förhållandet och att man med allt skäl kunde afvakta vidare resultater af nämnde författningar. Redan nu ansåg Landshöfd. att der icke vore brist på arbete för den, som vill arbeta. Hvad tvångsarbetsinrättningar åter beträffar, hörck delta till den lagstiftande makten, och kunde icke egentligen vara föremål för förhandlingar på detta ställe. Proslen Holm talade med mycken värma öfver arbetsinrättningar. Han sade sig sjelf hafva genom mångårig verksamhet visat att arbetsinrättningar på landet äro både verkställbara och nyt- tiga, ty redan 1839 hade han i Själevad an- lagt en sådan. Hr Prosten talade dock emot arbetshus, och ansåg arbetet vid sådana in- rättningar böra lemnas i hemmet och stå i sam- manhang med fattigvården. Han gjorde en in- tressant framställning af arbets- och fattiginrätt- ningen i Själevad och genomgick de svårigheter, som möta vid införandet och vidmakthållandet af arbetsinrättningar på landet, samt bästa sättet att undanröjda dem, hvartill jordegarens goda vilja kan bidraga mycket. Äfven genomgick de olika sysselsättningar, hvartill en omtänksam arbets- föreslåndare han använda arbetslöse personer. Möjlighet af afsättning af på arbetsinrättningar vunna produkter, (då dessa äro af beskaffenhet att afsättas,) vidrördes och Prosten omtalade sin egen erfarenhet. Mycket hade bidragit till af- sättning anstånds lemnande med betalningen, den- nas emottagande i persedlar innaturAc. Fram- förallt borde en sådan föreståndare vara ihärdig och ej låta afskräcka sig af en förlust i början. Så hade Prosten första året haft en förlust på 780 R:dr, som dock redan andra året betäcktes. Genom att gå tillväga på uppgifvet sätt, hade vid Själevads arbetsinrättning skaffats arbete åt 5 a 600 arbetslösa personer och, om vi ej minnas oratt, för 5000 R:dr arbeten försålts. Frih. Raab ansåg denna fråga vara den vigti- gaste af alla de uppgifna och önskade den hän- vist till en komité. Instämde i hufvudsaken med Gr. Rosen, men trodde att vid sidan och som ett complemmt till de af denne framhållna författ- ningarne borde finnas tillfälle att hålla till arbe- te dem, som halva förmåga, men sakna vilja. Det- ta vore det viktigaste, ty med aldrig så liten om- tanka kunde man lätt skaffa arbete åt dem som önska, ja det vore oftare fallet att man har brist på arbetare än tvärtom, helst vid nya företag. Komminister Ncrelius talade i allmänhet för arbetsinrättningar. Löjtn. Edman trodde att arbetsinrättningar endast kunna tagas i betraktande i sammanhang med fattigvården. Är denna sådan den bör vara, äro de förra öfverflödiga. Ansåg en komité icke på så kort tid kunna erhålla behöfliga upplys- ningar. Komité beslöts, och till ledamöter utsagos Landsh. Rosen, Prosten Holm, Komminister Aerelius. Ett skriftligt svar på ifrågavarande fråga från Frih. Hermelin hade inkommit och öfverlemnades till komitén. Då fjerde frågan: «Hvilka nya lagstadganden rö- rande vården af skogarnc i Sverige äro af bchof- vet påkallade?» framställdes, uppträdde Hemmans- egaren Ola Pettersson från Ask, med ett föredrag som gick ut på att stängelskyldighetens upphö- rande skulle väsendtligl bidraga till skogens be- sparing. Detta ansågs dock icke egentligen di- rekt röra den framställda frågan, och på till- styrkan af Frih. Raab och K. Sekr. Odelberg, som förklarade sig i mycket öfverensstämma med Ola Pettersson ang. olämpligheten af nu rådande stängselförfdttniig, blef forslaget förvaudladt till en särskilt fråga, som skulle diskuteras på Fre- dag. Sedan anmälte sig ingen vidare att tala i sjelfva (4:de) frågan, hvarföre afven denna uppskjuts. Täflings-expositionen skulle ega rum sistlidne Thorsdag, i trädgården till hötelet Stadt Hamburg, hvarvid likväl, i an- seende till den i norra delen af Skåne gångbara sraitlosamma sjukdom bland hornboskapen, be- nämnd den elakartade lungsjukan, tjurar, oxar, kor och ungboskap från all taflan uteslutas, och svinkrcalur ej kunna till vinnande af pre- mier anmälas, enär sådant icke ar tillåtet, enligt de af K. M:t den 9 sistl. Mars fastställda reglor. Hästar läfja i 2 klasser, nemligen hingstar och ston, hvardera om 3 priser; för hingstar: det första på 20, det andra på 15 och det tredje på 10 dukater, samt för ston: det första på 15, det andra på 10 och det tredje på 5 dukater. Köttfår täfla i 4 klasser, nemligen 1:o baggar i andra året, 2:o äldre baggar, 3:o tackor i an- dra året och 4:o äldre tackor. Inom hvarje klass kunna 2 priser utdelas, eller i den första på 4 och 2 dukater, i den andra på 5 och 3, i den tredje på 3 och 2 samt i den fjerde på 4 och 2 dukater. Ullfår täfla i 2 klasser, nemligen baggar och tackor, de förra om 2 priser, ett å 4 och ett å 3 dukater samt de sednare likaledes om 2 pri- ser, ett å 3 och ett å 2 dukater. skett; börande författningarne likmätigt af ökande bjudare, till

Bilaga 15 Utdrag från Långholmen, Johan Albert Björklund

N:o 89

Seskrifning utdrags: *Torpman Johan Albert Björklund,*
som den 17 de dag i porträttrullen i Långholmen.

N:o 8482 i stamrullen samt N:o 2960 i porträttrullen.

Födelsedag, månad och dag: *1858 juni 25.*

Födelseort till församling, ålder (stall) och kön: *Högsta förs. Södermanlands län*

Samlad lagstraffningort: *Bergshamn*

Undragt om bestraffning för: *menad och bedrägeri mot borgmästare*

Uslaget, af hvilken myndighet och när det afstämde: *Kungl. Svea Hof d. 15/6 06*

Sträffet samt tiden då det började: *4 år 6 m. d. 17/6 06*

Förut underlagda bestraffningar för: *—*

Förhållande vid frigifningen: *Oreläsend*

Belägg af nya medel och bevarad arbetsförmåga vid frigifningen: *Nr 1534*

Af arbetspremierna inestående i postspärrbankens var. n. *Nr 9034*

Hår: *brunt*

Slägg: *L*

Ögon: *blå*

Näsa: *rak*

Mun: *sauelig*

Hud: *blek*

Höjd: *1.7 m.*

Kroppshyggnad: *stark*

Annat utmärkande kännetecken: *—*

Fångens fotografi

Långholmen den 17 dec. 09.

Fångens utskrift

* Nummerna ifyllas af vederbörligaste polismyndighet i den ordning bestraffningsorten till de utdragna personerna 1903

N:o 89. N:o 8482 i stamrullen och N:o 2960 i porträttrullen.

Bilaga 16 Torparsonen Per August Gustafsson

Enligt dagsverkssammanställningen för 1865-66 hade 40 dagsverken utförts på Väderbrunn av torparen på Löfstugan i Lunda. Han hette Per Gustaf Persson och var född 18221222.

Sonen Per August Gustafsson f18440707 bodde på torpet. Om han kunde delta i dagsverksskyldigheten vet vi inte men om honom finns antecknat att det fanns läkarattest på att han var *mindre vetande* (Lunda husförhör 1866-1870 sid 174) och *halffåne* (Lunda husförhör 1771-1875).

I domboken för Jönåkers häradsrätt för 1873 finns följande inlägg från prästen i Lunda som belyser tidsandan (Arkiv Digital Ala:1031873-1873 Bild 2020).

Litt A No 7

Sonen Per August Gustafsson i Löfstugan har inom föreskriven tid infunnit sig hos mig, förevisande Jönåkers Häradsrätts utslag av d 4 febr 1873, däruti han förelägges att, om han gitter, med ed styrka, att han är oskyldig till den skogsåverkan på Häradsallmänningen, varför han är vorden anklagad. Jag är inom mig fullt övertygad om att han är skyldig, och att eden icke bör åt honom anförtros. Men härtill kommer att han är ytterst svag i Christendomen, har icke kunnat, eller måhända icke velat, ens utantill uppläsa inför mig det andra budet, än mindre göra någon reda för dess viktiga innehåll. Av framlidne prosten Fröberg har han visserligen fått tillåtelse, att ehuru med undermålig kunskap, gå till Nattvard, men naturligtvis under den förutsättningen, att han måtte hålla sig ärlig, anständig och beskedlig i sitt leverne. Omsider har ock hans Fader för ett par år sedan sökt och erhållit Läkares intyg derom, att han är fåne, - på det att han måtte få honom befriad från Krono-och Kommunalutskylder⁴¹.

Under sådana förhållanden anser jag att Eden icke kan åt honom anförtros betygas

Lunda prgrd d 23 Maj 1873

E Ax Lindgren

P.I

-

Ärendet var uppe i Häradsrätten igen den 7 oktober (Bild 2070) då det beslutades att Per August igen skulle uppsöka sin själasörjare för att undervisas i Edens betydelse.....

Familjen flyttade 1879 till Damtorp som också lydde under Väderbrunn. I församlingsboken 1901-1905 finns Per August med i förteckningen över sinnessjuka och idioter och det står att han bor hos sin mor i Säter(torp). Han avled i Lunda 1919.

⁴¹ Prästen överdriver; enligt husförhörlängd AI:9B 1871-1875 sid 67 var han bara "halffåne"

Bilaga 17 Kommunkarta Väderbrunn

Från kartor.nykoping.se/cbkort?

Bilaga 18 Kuriosa

Bilaga tänkt att innehålla diverse uppgifter och berättelser som inte förs in under respektive plats ovan.

Åke Andersson, f 19341207, uppvuxen på Väderbrunn, skoltid i Bergshammar 1941-1948

Jag tänker framför allt på att det var så lång väg till skolan och på den tiden fanns det inte skolbussar utan oavsett väder fick man ta sig till skolan med olika sätt.

Jag kommer ihåg en gång under vinterperioden då det var 30 grader kallt och jag åkte skidor till plugget och mjölken hade frusit i ryggsäcken. Vi var bara 4 som kom till skolan den dagen. De första 2 terminerna var roligast då vår fröken Greta Wasén var en toppenlärare, sedan i 3-6 klass hade vi Anders Gasslander som var lite tuffare men det kanske behövdes.

Det roligaste i plugget var idrottstimman och brännbollsmatcherna. Gick bara 6 klasser, sedan sa min far att nu måste Du ut och tjäna pengar och så blev det. Började som springpojke på Kullbergs Bokhandel för att sedan börja på bilverkstad och utbildade mig till bilmontör för att sedan 1962 bli bilförsäljare som så småningom avslutades med att jag startade ett eget bilföretag med att hjälpa kunderna att minska sina bilkostnader genom att sälja ett japanskt bilmärke som alltid låg i topp med minst fel i statistiken. Numera en glad pensionär som fortfarande är aktiv i många klubbar och ordförande i en kanonfin bostadsrättsförening i Nyköping.

